

מועדי ה'

סדר ברכת האילנות

מאת הצב"י

נחום באאמור"ר ר' יוסף בנימן חגן

אדר תשע"ב

©

כל הזכויות שמורות למחבר

נחום חנן

רבי עקיבא 17/22 מודיעין עלית

Nachum Hanon

Rabbi Akiva 17 Apt.22

Modi'in Elite 71919 Israel

08-9298511 / 052-7616774

עיצוב כריכה: אי סטודיו 052-7654165

מכון "תורת חרם לובא"

מכון ומרכז למחקר

והוצאתם לאור של ספרי וכתבי רבותינו זיע"א

יבורך מפי עליון ידידי היקר

הרב גד כהן שליט"א

אשר ידיו רב לו בעריכת קונטרסים זה

תוכן עניינים

הציונים הם לסעיפים והערות

עיקר הדין ומקורו: דין ברכת האילנות, א / מקור הדין, הערה א / אם ברכה זו ברכת ההודאה, הערה א / אם ברכה זו חיוב, א והערה ב / עיקר דין הברכה פעם אחת בשנה, ב / ברכה המסוגלת ליראת שמים, ג / זמן הברכה: עיקר דינו בחודש ניסן, ד / ברכה בחודש אדר, ד והערה ה / ברכה בחודש אייר, ה / מקום שפריחת האילנות בזמן אחר, ו / זריזין מקדימין למצוות לזמן הברכה, ז / מנהג אר"ץ – חלב בזמן הברכה, הערה ח / מנהג מרוקו ותוניס בזמן הברכה, הערה ח / זריזין מקדימין למצוות עדיף מרוב עם, הערה ט / ראה אילן ולא ברך שיכול עוד לברך, ח / אילן שגדלו בו פירות, ט / נפלו הפרחים מהאילן, י / ראה לפני התפלה יכול להמתין ללאחריה, יא / אין מעבירים על המצוות רק כשהמצוה מסתלקת, הערה יד / ברכה קודם התפלה ברוב עם, יב / ברכת האילנות בשבת, יג / דין בורר בניצוצות הקדושה, הערה טז / חשש תלישה בברכה, הערה טז / ברכת האילנות בלילה, יד / דעת המקובלים בנתינת צדקה בלילה, הערה יח / האילנות שמברכים עליהם: האילנות ראויים לברכה, טו / ברכה על אילנות סרק, טו ובהערה יט וכ' / ברכה על עץ לימון, זיתים וחבושים, טז / ברכה על עץ זית, יז / ברכה על עץ חרוב, יח / ברכה על ענפים תלושים, יט / אילן בעציץ נקוב ושאינו נקוב, כ / עץ הגדל במים, כא / ברכה על עשבים ומיני ירקות, כב / מנין האילנות וברכה על אילן א', כג / ברכה על אילנות מורכבים, כה / המנהג בברכת שהחיינו על פרי מורכב, הערה ל / המנהג בברכת האילנות על עץ מורכב, הערה ל / עצים שנטעו בשמיטה באיסור, כו / עצים שנעבדו בשנת השמיטה באיסור, כז / ברכה על עצי ערלה, כח, הנאה מאיסור ערלה, הערה לב / הנאה מעץ ופרחי ערלה, הערה לב / ברכה על עץ של ע"ז, כט / ברכה על עץ פרטי,

ל / כניסה לחצר חברו בשביל לברך, ל / עיקר דין ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה, הערה לד / ברכה על עץ של העירייה, ל / ברכה על עץ גזול, הערה לד / מקום הברכה: הידור הברכה מחוץ לעיר, לא / זריזין מקדימין ורוב עם עדיף מיציאה מהעיר, לב ובהערה לו / ראיית אילן במשקפת, לג / ראיית האילן מרחוק, לג / חילוק מדין ראייה עד כ' אמה, הערה לז / חציצה: גדר מפסיקה בינו לעץ, לד / ראייה במשקפיים ומשקפי שמש, לה / חיוב הנשים בברכת האילנות, לו / אם ברכת האילנות הוי מצו"ע שהזג"ר, הערה מ / סומא, לז / קטן שאמור להגדיל בחודש ניסן מתי יברך, לח / חיוב חינוך קטן במצוות דרבנן, מב / סדר הברכה: רוב עם, לט / כוונת הברכה לעילוי הנשמות, מ / זהירות הברכה במקום נקי, מא / מנהגים בסדר הברכה, מב / אמירת פתח אליהו, מג / קדימת הש"ץ לברך לפני הציבור, מה / ברכה בשם ומלכות, מו / כל הברכות הנזכרות בגמרא מברכים בשם ומלכות, הערה מו / נוסח הברכה ופירושה, מז / נתינת ג' פרוטות לצדקה, מח / מנהג להריח בשמים, מט / סיום סדר הברכה, נ.

הלכות ברכת האילנות

עיקר הדין ומקורו

א. היוצא בימי ניסן וראה אילנות מלבלבין, דהיינו שמוציאים פרחים, מברך עליהם ברכת האילנות^א, וברכה זו אינה חיוב, אלא מי שמזדמן לו לראות מברך, אך השתרש מנהג הקודש להדר בברכה זו ולחזור אחריה לברכה ברוב עם^ב.

א. בטור וש"ע (סי' רכו), עפ"ד הגמ' (ברכות מג:), אמר רב יהודה, היוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבלבים מברך וכו', וכן פסקו הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ג), ספר האשכול (ח"א עמ' סח), אור זרוע (ח"א ס"ס קיט), ורקח (סי' שמב) ואורחות חיים הל' ברכות (סי' מה).

והדבר ברור שברכה זו היא ברכת הודאה, וכמו שאמרו בגמרא (ברכות נח:):
 הרואה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שזכה לו בעולמו, וא"כ על עצם ראיית אילנות טובות, שהעין והנפש נהנים מיופים והדרם קבעו ברכה מיוחדת לאומרה בכל שעה שהוא נהנה בראייתם בכדי להודות לבורא שברא עולמו בחכמה נפלאה, ודברים אלו כבר כתבם הגאון הראשל"צ בשו"ת משפטי עזיאל (ח"א או"ח סי' ר'), ועוד הביא להוכיח מהא דרשב"ג ראה נכרית אחת נאה ביותר ואמר מה רבו מעשיך ה', ומפרש בגמ' אודווי הוא דקא מודה וכו', הא למדת שברכה זו אינה על הנאת העין, אלא הודאה ותהילה לבורא עולמו בשלמות היופי וחכמה נפלאה. וברכה זו היא גם על אילני סרק. ורק בברכת האילנות אין מברכין על אילני סרק בשעת לבלובם, שאז השמחה כפולה על יופי הבריאה ועל התועלת הנמשכת ממנה ליהנות בהם בני אדם, אך ברכת שזכה לו בעולמו אומרים גם על אילני סרק אם הם נאים ביותר.

ב. לכאור' יש ספק בדבר אם ברכה זו חיוב היא, דהיינו אם חייב אדם לצאת ולברך ברכה זו, או שאם נזדמן לו לראות צריך לברך, דמלשון הגמרא והפוסקים משמע שהוא רק אם יוצא ורואה את האילנות יברך, אך אינו חיוב. והנה מצינו גבי ברכת הלבנה שיש שכתבו להשתדל בזה, ובקונט' מועדי ה' ברכת הלבנה ובעמ' ב' כתבתי בזה שדעת כמה מהפוסקים שברכת הלבנה הוי חיוב, וכמ"ש בשו"ת זקן אהרן (סי' כח) שהמברך כשמעונן עובר על לא תשא וביטל מצו"ע שחייבו חכמים לברך, ועי' במ"ש בשם הדברי חיים שיש חיוב בלילה האחרון להיות נעור כל הלילה לחכות לראיית הלבנה, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' שמא), ולענ"ד גם ברכת הלבנה אינה חיוב, שאין לזה כל הוכחה, וכך יש לענות גם ע"ד שו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' קכ אות ה') שכתב שמי שמצות ה' חביבה א"א לו לישון בלילה שהוא סוף הזמן, ובודאי צריך להמתין וכו', ולענ"ד הם מילי דחסידותא, דוכי בסוכות לא ילך לישון כשיש גשם, וימתין עד שיפסיקו הגשמים. ועוד הארכתי בזה במועדי ה' שם, וגם ע"ש בשם הזרע אמת. ואחר זה שלח מכתבו ידידנו הדגול, הגאון ר' אברהם דורי שליט"א מח"ס אדרת תפארת ומו"ץ בעיה"ק ירושלים תובכ"א, וכתב שגם בדברי הזרע אמת אין הוכחה לדברי, דשפיר י"ל דס"ל שיש חיוב לברך את ברכת הלבנה, אלא שחייב להביא עצמו לחיוב זה עי"ז שיראה את הלבנה. ואפשר שכך הוא, אך אינו מוכרח בדבריו. ועוד הביא להוכיח משו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' י') שיש סברא לגזור תענית על הציבור אם אין לבנה, וא"כ יש לחזור אחריה, וגם עי"ז י"ל דיש לחזור אך אין זה נעשה חיוב. וביותר, הוא עצמו לא ס"ל הכי כלל, אלא שנשאל במה שאמר חכם א' לגזור תענית, ודן בדבריו, ובכל משאו ומתנו נראה דלא סבר הכי, ובסוף דבריו כתב שהדימוי לשפך קיתון על פניו, משל הוא, ואין ללמוד ממנו למקום אחר, וגם שם לא מצינו אלא שיהג בהכנעה ולא הוזכר תענית כלל, ומצינו בש"ס שחכמים הקילו כמה פעמים אפילו על טורח ציבור, וכ"ש שלא להטריח את הציבור בתענית. ע"כ. ולענ"ד אותו חכם גזר תענית משום הא דאמרו דכל המברך לא ידאג מאותו יום (עי' מ"ש במועדי ה' ברכת הלבנה ס"ב), ולכך גזר תענית. ותמה ע"ד החכם הנזכר שלענ"ד העליתי שאין זה חיוב, ועל משמתי אעמודה, שעדיין לא ראיתי ראייה מוכרחת שברכה זו חיוב היא, וי"ל

ב. אין מברכים ברכה זו אלא פעם אחת בכל שנה ושנה². ותיקנו רבותינו ברכה זו, לפי שהוא עניין שבא מזמן לזמן באופן מחודש, כעין ברכת שהחינו, שאדם רואה עצים יבשים שהפריחם הקב"ה [רא"ה בפקודת הלויים ברכות מג: ושיטמ"ק שם].

בזה כמ"ש בקונט' ברכת החמה ובמועדי ה' הלכות ברכת הלבנה, שרק אם רואה מתחייב, וכמ"ש בשו"ת הרשב"א (ואף שאפשר לדון בדבריו דמיירי רק בברכות הראיה שיש בהם הנאה, בכ"ז יותר נראה דמיירי בכל ברכות הראיה, ואפי' שברכת הלבנה אינה נז' בפרק הרואה, ישנם גרסאות שכן נזכר). וכך י"ל גם לגבי ברכת האילנות, שבזה אף אין את הטעם של מקבל פני שכינה, ואין בזה להוריד מערך חשיבות הברכה, וחובת האדם להשתדל בזה לברך. וגם הג"ר אברהם דורי מודה שחלוק דין ברכת הלבנה משאר ברכות הראיה. ועוד ציין החכם הנז' לדברי שו"ת עטרת פז (ח"ד במילואים עמ' תקעז) שכתב שמועה בשם מופת הדור הגאון החזו"א זצ"ל שהיה אומר שברכת האילנות אינה מצוה חיובית שהאדם צריך לחפש אחר עצים לברך עליהם וכמו שאין חיוב לחפש וללכת לראות את הים הגדול כדי לברך עליו. וכתב בעטרת פז, דמ"מ ודאי הגמור דשאני ברכת האילנות שיש בזה משום תיקון לנשמות וכו', ולכן שפיר יש לחפש אחרי האילנות ולברך עליהם, ובפרט שזה עניין קל מאוד וכו', ואינו דומה לברכת הרואה את הים הגדול שצריך ללכת למרחקים. וכתב ע"ז הג"ר אברהם דורי, דאף שודאי יש בברכת האילנות עניינים גדולים ונשגבים, אולם עדיין דינא כדקאי קאי, דהו"ל כשאר ברכות הראיה שמתחייב בהם רק אם ראה, ואין עליו חיוב לחפש אחר אילנות בכדי להתחייב לברך.

ג. כ"כ בש"ע ומקו"ד במרדכי (ברכות שם), הג"מ (פ"י מהל' ברכות אות ט), ספר הפרנס (סי' שצו) ובפסקי מהר"ם בר ברוך (עמ' קפ). ודעת ראבי"ה (סי' קכ) דאין ברכה זו רק פעם בשנה, ויחידאה הוא, וסב"ל. ועי' ב"ח שחילק בזה משאר ברכות הראיה, דבבריות טובות ואילנות טובות מברך רק בפעם הראשונה, ולא הוי כדין הרואה מקום שנעשה בו נס וכיו"ב,

ג. ברכה זו מסוגלת ליראת שמים, שעל ידה יתעורר ויתבונן בנפלאותיו יתברך, איך שמאין נתהווה פריחה ולבלוב הפירות, ועל ידי אמונה זו יתאמץ ליראה אותו יתברך, וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ב מהל' יסודי התורה ה"ב], והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד [תהלים מ"ב ג'] צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו

דהראב"ד סובר שאפילו אם ראה פעם שניה תוך ל' יום לראיתו הראשונה, הרשות בידו לברך, והטור (סי' ריח) חלק בזה, וס"ל דאינו מברך אלא מל' יום לל' יום. אך הכא לכו"ע אינו מברך אלא בפעם הראשונה, עכ"ד. וכן גבי בריות טובות כתב הראב"ד בתשו' (סי' עז) דיכול לברך אף על מאה אנשים ביום, אך על כל אחד מברך פעם אחת.

ובביאור העניין שמברכים ברכה זו פעם אחת בשנה, ראיתי שכתב בשו"ת משפטי עזיאל (ח"א או"ח סי' ו') לחלק בין ברכת האילנות לברכה הנזכרת בגמ' (ברכות נח:): שהרואה אילן יפה אומר ברוך ששכח לו בעולמו, וזה גם על אילנות סרק, וגדולה יותר מעלת האילנות הנותנות פירות, שמברכים עליהם ברכת האילנות במטבע שלא חסר בעולמו כלום וכו', והיא הודאה על עצם הפריחה והרעננות, שאילנות נובלים אלה שנדמו לעץ יבש שבו לפריחה והפראה, כמאמר הכתוב (יחזקאל י"ז כ"ד) וידעו כל עצי השדה כי אני ה' השפילתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש אני ה' דברתי ועשיתי, ולפ"ז מובן דעת הפוסקים שמברכים ברכה זו פעם א' בשנה, דלכאור' למה לא יהיה דינה ככל ברכות הנהנין או ברכות הודאה אחרות שמברך עליהם בכל שעת הנאתם או ראייתם או לכל היותר פעם לשלושים יום, אם לא שנאמר שברכה זו נתקנה על עצם כח הפריחה והצמיחה שנתן ה' בחסדו בטבעם של מעשה בראשית המתחדשים בטובו בכל יום ובכל תקופה בצורה רעננה נהדרה ומועילה ליהנות בהם בני אדם.

עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד [שם ה' ד' ויה'] כי אראה שמייך מעשה אצבעותיך, מה אנוש כי תזכרנו, ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה ריבון העולמים, כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בעניין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, ע"כ.¹

זמן הברכה

ד. זמן הברכה הוא בחודש ניסן, מראש חודש ניסן עד ל' בו, ואם רואה פריחת האילנות קודם לכן, אף שמעיקר הדין אפשר לברך, נהגו שלא לברך עד ראש חודש ניסן, ואם עבר ובירך בחודש אדר, אינו צריך לחזור ולברך בחודש ניסן.²

ד. וכ"כ בשערי ימי הפסח (שער א' פ"כ אות כד) בשם הגרי"י קנייבסקי זצ"ל, וכן ביאר בספר מעשה חמד, וכן הביא הג"ר יוסף חיים אוהב ציון בקונט' החודש אשר ישועות בו מקיפות (עמ' לד). וכן נמצא בספר שפתי כהן עה"ת (בראשית א' י"ב) שבראיית אילן שחוזר ומוציא פרחים ועושה פירות כל שנה ניכרת גדלות הבורא.

ה. כ"נ בדברי הגמ', דהאי מאן דנפק בימי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי. וכ"פ בטור וש"ע, וכ"כ בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' כח), ודייק בזה על פרחי השקדים דאף דמלבלבים זמן רב קודם חודש ניסן, אין מברכים אלא בהגיע ר"ח ניסן. אך הא"ר (סק"א) כתב בשם ספר צדה לדרך (מאמר א' סוף כלל ג') דאפשר לברך אף בחודש אחר, וכ"כ מהרח"ש. ורבינו החיד"א כתב בברכי יוסף (סק"ב) דברכה זו על דרך האמת שייכא דוקא בימי ניסן, וכ"כ בספרו מורה באצבע (אות קצח) דהמדקדקים מקפידים שיהא בניסן דוקא. ועי' בבית הבחירה חמווי (דף כ' ע"ב אות ב') דהביא משמו בספר פתח עיניים (ר"ה יא.), שכתב בשם הריטב"א דאף באדר אפשר לברך, והא דנקטו ניסן הוא

משום שהוא חודש האביב, זמן פריחת האילנות, ואורחא דמילתא נקטו, אך לעניין מעשה כתב מהר"א כמווי שנהגו שלא לברך קודם חודש ניסן. ודברי הריטב"א הם כך (ר"ה יא: ד"ה רבי אליעזר), ויומי ניסן לאו דוקא, אלא כל מקום ומקום לפי מה שהוא דמלבלב, ובפשיטות זה דלא כדברי הפוסקים דווקא ביומי ניסן, ולכאור' אפשר שבהיות והאחרונים לא ראו את דברי הריטב"א, י"ל דהלכתא כוותיה דאפשר לברך אף שלא בחודש ניסן. וכ"כ לדייק בשו"ת הר צבי (ח"א או"ח סי' קיח). אך הוא עצמו נסתייג מכך, שאפשר לבאר דברי הריטב"א באופן אחר, שהריטב"א כתב כל מקום ומקום לפי מה שהוא מלבלב, ולא כתב בקצרה דכל אימת דחזי מברך, ולפ"ז גם לדבריו אינו מברך כל זמן שהוא רואה, אלא בכל מקום ומקום בעינין שיהא זמן קבוע ללבלב שם. ולכך בהיות ודברי הריטב"א אינם ברורים שיכול לברך, ודעת האחרונים בזה שלא לברך וכמ"ש בשם שו"ת הלק"ט ועו', מלכתחילה אין מברכין אלא בחודש ניסן. וע"ע בברכ"י שחילק בדברי הלק"ט דהיינו בפרחי השקדים, אך בשאר אילנות גם לדעת הלק"ט אפשר לברך בחודש אדר אם הוציא פרח, וגם הלק"ט לא אמר אלא דבזמן דמלבלב מין אחד כגון השקד אינו מברך, דאל"כ קשה מ"ש דהזכיר מניסן, דניסן לאו דוקא, אלא להשמיענו דבשביל מין יחידי אין מברכין, ודבר בהווה ביומי ניסן דאז רוב האילנות מלבלבין, אך במקרה דגם שאר אילנות לבלבו באדר שפיר מברך. וכ"כ בהר צבי שם.

וכ"כ במועד לכל חי (סי' א' ס"ט) דאין לברך בחודש אדר, וכן בפתה"ד (סק"ב). ובכה"ח (סק"א) כתב דבהיות ואיכא פלוגתא בזה, וכן משמעות הגמ' דווקא בניסן, וכן קי"ל בכל ספק ברכות להקל, ועי' בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' ח') שהעלה דגם בברכות השבח אמרינן סב"ל, וכן עי' בזה בשלחן המערכת (מע' א' אות רנב), ולכך אין לברך אלא בחודש ניסן, וכן עמא דבר. וכ"פ בשו"ת יחוד"ד (ח"א סי' א') דאין לברך קודם חודש ניסן, וכ"כ בחזו"ע פסח (עמ' כה). ובילקוט אברך (תשנ"א עמ' קלא) כתב שמי שברך בחודש אדר, בדיעבד יצא י"ח ואינו צריך לחזור ולברך. וכ"כ בספרו שו"ת מצות אברך.

ה. אם לא נזדמן לו לברך בחודש ניסן, יכול לסמוך על המתירים לברך בחודש אייר, כל זמן שהאילנות בפריחתם¹.

ומכל מקום נראה שאם יש חשש שבחודש ניסן כבר לא יראה בפריחת האילנות, יש לברך כבר בחודש אדר, ולא ימתין לחודש ניסן שאולי יראה, וראיתי שכך השיג בשו"ת משפטי עזיאל (ח"א אור"ח סי' ו'), וז"ל הנצרך לנד"ד: נראה ברור שבאותם המקומות שגם בניסן ימצאו פרחים וציצים באילנות מוטב לאחר ברכה זו עד ניסן, אבל במקום שאין ציצים ופרחים בניסן, בודאי שגם עפ"י תורת הח"ן אין לאחר ברכה זו עד ניסן, שהרי התנאי העיקרי לברכה זו הוא "וחזי אילני דמלבלבי", ותורת הח"ן אינה באה אלא לקשר ציצים ופרחים ולגלות את הסוד והמסתורין של ההלכה, אבל לא לשנות את פניה וצורתה, או לחלוק עליה. וכיון שההלכה קבעה ברכה זו בתנאי זה של ראיית אילני דמלבלבי, שממנו למדנו שאם גמרו הפירות לא יברך שוב, מוכרחים אנו להתאים ההלכה אל הסוד, ולפרש שלא אמרו בעלי הח"ן לאחר ברכה זו בניסן אלא במקום שגם בניסן אפשר לקיים ראיית אילני דמלבלבי, ובמקום שאי אפשר, שכבר גדלו הפירות, או שעדיין לא צמחו הפרחים, אין מברכים ברכה זו בניסן אלא באותה התקופה שהיא תקופת אילני דמלבלבי ברוב האילנות, ודבר בעתו מה טוב. ע"כ.

ו. שו"ת יחו"ד וחזו"ע (שם), ונסמך ע"ד הפוסקים דאין עיקר זמן הברכה בחודש ניסן, אלא בזמן פריחת האילנות, וכמש"כ הריטב"א (ר"ה יא.) דיומי ניסן לאו דוקא, אלא כל מקום ומקום לפי מה דמלבלבי, וכן נראה בספר האשכול (עמ' סח), שכתב דלאו דוקא ביומי ניסן, אלא בזמן שרואה הפרח פעם ראשון בשנה. וכ"כ בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' כח) דמ"ש ביומי ניסן, מוכח שאין לברך על פרחי השקדים שממהרים לפרוח הרבה קודם ניסן. ועי' במ"ש בזה לעיל. אך כתב בשו"ת השיב משה (חאו"ח סי' ח', הב"ד בחזו"ע פסח עמ' כה) כתב שהדבר ברור כשמש דמ"ש בגמ' האי מאן דנפיק ביומי ניסן, הוא רק משום דהכי אורחא דמילתא ברוב שנים, אך כשלא ראה כן בחודש ניסן, אלא רק באייר ואח"כ, ודאי שמברך כל זמן

שיראה, ולדעתי ברור כשמש שהוא הפירוש האמיתי בש"ס בלי שום פקפוק. וכתב בחזו"ע סמך לדבריו כדמוכח מדברי הגמרא (שבת סה.) אבואה דשמואל עביד מקוואות לבנתיה ביומי דניסן, וכתב בבית יוסף (יו"ד סי' רא) דיומי ניסן לאו דוקא. ושכ"כ בשו"ת יד יצחק (ח"א סי' קצח). אך מצינו בדברי אחרונים רבים דעיקר הסוד הוא ביומי ניסן, וכמש"כ הגאון החיד"א, וכ"כ מהרח"פ במועד לכל חי (סי' א' אות ט'), הרי"ח הטוב בלשון חכמים (ח"א סי' מב) ובשד"ח (מע' ברכות ר"ס ב'). ועי' בשו"ת ישמח לב גאגין (או"ח סי' יב) שכתב דאם לא בירך עד חודש אייר יכול לברך, והוכיח כן בדברי מרן הש"ע, שאם לא בירך עד שגדלו הפירות לא יברך, משמע שכל זמן שהם פרחים יכול לברך, ואף בחודש אייר, וכ"כ בספר בירך את אברהם (דף ק' ע"ב) גבי חודש אדר בשנה מעוברת, ובפרט במקום שיש ספק אם יישארו פרחים בחודש ניסן. וכן העלה בשו"ת זכר יהוסף (סי' קצד), שו"ת בצל החכמה (ח"ו ס"ס לו), שו"ת באר משה (ח"ח סי' עט). ולכך המברך אחר חודש ניסן, יש לו על מה לסמוך, וכמו שפסק בשו"ת יחו"ד (ח"א סי' א') וכן בספריו מאור ישראל (ר"ה יא.) וחזו"ע פסח (עמ' כה-כו). וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' כ'). וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' קעג) שראה את הגאון ר' משה פיינשטיין מברך על האילנות בחודש אייר. ויל"ע בזה על מ"ש באור לציון (ח"ג עמ' סט) שנראה שנעלם מעיניהם כל הנז', והעלו התם לברך בלא שם ומלכות מפני שע"פ הסוד עיקרו בחודש ניסן וסב"ל. ובאמת שלא נזכר בזה להדיא בדברי הזה"ק ובדברי רבנו האר"י ז"ל שעיקר זמן הברכה הוא בחודש ניסן ועיקרו בעליית הנשמות, אלא רק נזכר הדבר בספר חמדת ימים, ואחריו נמשכו כל המקובלים. ולכן גם מ"ש באור לציון שדעת המקובלים בזה שאין לברך ולכך אין לברך בחודש אייר, אינו (עי' קובץ מקבציאל גיליון ל"ו). וראיתי שכבר השיגו בזה כמה, ומהם בשו"ת זכר יהוסף (ח"ג ס"ס קצד), שלא כתב החיד"א דבריו אלא למצוה מן המובחר, ואין להשגיח בדבר שלא נזכר בספרי הקבלה הקדמונים המוחזקים להיקרא בשם דברי קבלה. וכ"כ בברכת יוסף ידיד (ח"א הל' ברכות אות א' סי' יב) שאין הכרע שדעת המקובלים לברך בניסן דוקא, וכיון שהפוסקים כתבו דמהני לברך גם שלא בניסן, כך יש להורות. וכן הביא בזה

ו. מקום שפריחת האילנות בו היא בזמן אחר, מברכים בזמן פריחת האילנות, אך מי שבירך כבר בחודש ניסן, ונודמן למקום שהפריחה בזמן אחר, אינו חוזר ומברך¹.

בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' לו אות ז') שכמה גדולים שתמיד חששו לדברי המקובלים ומהם השלחן הטהור, שו"ת השיב משה וספר דרכי חיים כתבו בפשיטות שאפשר לברך בחודש אייר. וכן נקט בספר ברכת ה' (ח"ד פ"ד סל"א) ואף א"ת שיש בזה משהו ע"פ הסוד עי' במ"ש בשו"ת עולת שמואל (ליקוטים דף לו ע"א), שמצא בספר ליקוטי האר"י שכתב שהנשמות שנמצאות בגלגול בצומח זמן עלייתם הוא בניסן, אייר, סיוון ותמוז, ולמד מכך שאפשר לברך ברכת האילנות אף אחר חודש ניסן, וע"ע בזה בפתה"ד (ח"ב סי' רכו). וראיתי שכתב הרי"מ יונה בקובץ בית הלל (גיליון מא) לדייק שחודש אייר נקרא זיו, וכתב להוסיף ע"ד ידי"ן הג"ר מאיר אליעזר (שם קובץ מה) שבכל השנה במקום שיש פריחה מברכים. ועוד הוסיף בזה שבטור לא הביא הלכות ברכת האילנות בהלכות חודש ניסן אלא בהלכות ברכות הנהנין, וא"כ מוכח שאין ברכתו דוקא בחודש ניסן, ומ"מ ראה זו דחוקה.

ועוד סמך להתיר הברכה אף אחד חודש ניסן, ראיתי שבספר גנזי יוסף שווארץ (סי' לג) הביא דברי ספר ליקוטי חבר שהביא שאין לברך רק בחודש אחד אחר התקופה, כגון שהתקופה הייתה בכ' ניסן אין לברך רק עד כ' אייר, אך בלשון יומי ניסן משמע דקאי על כל ימי התקופה, וכספק הגמ' (ר"ה טו.) אם מה שאמרו שבט, היינו בחדשים או שבט בתקופה, ועי' בתוס' שם ד"ה דחדשים. ולפ"ז אפשר לברך עד תחילת חודש תמוז. ועוד הוכיח בגנזי יוסף מדברי הש"ע (חו"מ ס"ס מג) במי שקבע לחברו לפרוע לו אחר הפסח, ונקטו הפוסקים שהוא עד עצרת, שכל הימים האלו שייכים לפסח, אך לענ"ד ראייה דחוקה היא.

ז. ישתדל לברך מיד בימים הראשונים של חודש ניסן^ל, ואין דוחין את המצוה אף שיודע שאחר כך יהיה ברוב עם, מפני שזריזין מקדימין למצוות, ודבר בעתו מה טוב^ט. ובמקומות רבים נהגו לברך ביום א' דחול המועד פסח בשביל לזכות את הרבים.

ואין להוכיח מהכא דברכת האילנות הוי מצוין עשה שהזמן גרמא, וכמ"ש לקמן הערה מ' בדין אישה בברכת האילנות, ויש לזה כמה טעמים כמבואר שם.

ז. עי' במש"כ בהערות ה' וו', וה"ה להכא. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' טז) לגבי אוסטרליה, והביא שכ"כ בספר מעשה חמד על ברכת האילנות שכתב לגבי המקום הנז' שהפריחה שם היא בחודש אלול ותשרי, שאז זמן הברכה שם, ונסתפק במי שבירך בא"י בחודש ניסן ונודמן לשם בחודש אלול, אם מברך. וגם בשו"ת להורות נתן (ח"ה או"ח סי' ז') כתב שכשבא למדינה אחרת אשר בה מתאחרת הפריחה לא יברך. וכבר נז"ל מהב"י שאין מברכים אלא פעם אחת בשנה. ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' כ') גם כתב בפשיטות דככה"ג אינו מברך, והביא כן גם בשם השערים המצוינים בהלכה שעל הקיצור ש"ע (סי' ס' סק"א), וע"ש שחילק שאם זה אחרי ט"ו בשבט יכול כבר לברך וכשמגיע לארצו לא יברך. ויל"ע. וגם בשו"ת מטה לוי (ח"ב או"ח סי' י') כתב שהזמן הקובע הוא ט"ו בשבט. ועי' בשו"ת ויחי יעקב (סי' ח') שכתב שאם בירך בניסן אינו רשאי לברך עד שיגיע חודש ניסן של שנה הבאה, ורק אם לא בירך בניסן ובשנה אחרת ראה קודם לכן יכול לברך, ויל"ע בזה, שלדבריו אם בירך בסוף חודש ניסן, לשנה הבאה לא יוכל לברך בתחילת החודש.

ח. וכן היה מנהג ארם צובה, ולא לחכות לחוה"מ פסח, כמש"כ בספר דרך אר"ץ (עמ' עז). ומנהג מרוקו היה לברך ביום א' דחול המועד פסח, בשביל שיהיה ברוב עם ולזכות את הרבים בברכה זו, והיו מברכים בשמחה בחצר א' הבתים, ובעל החצר היה מאחרם בשמחה ומזכה את הרבים בברכות הנהנין, וכך אמר לי הרה"צ ר' יחיאל אביחצירא שליט"א, רב העיר רמלה

יע"א, שכך נהגו, ואף שזריזין מקדימין למצוות, היו דוחים את המצוה בכדי לזכות את הרבים. וכ"כ במנהגם בספר יפה עיניים להג"ר יוסף כנפו ממוגאדור (עמ' מו) ובנתיבות המערב (עמ' קפח). וכן הזכיר מנהג זה בילקוט אברך (תשנ"א עמ' קלב). ויש מבני מרוקו שנהגו לברך באיסרו חג וכמ"ש בספר ילקוט שבע ח"ב וכ"כ בספר נר המערב תולידאנו (עמ' דש). וראיתי לא' שכתב שהפריחה בכמה מקומות במרוקו הייתה מגיעה רק בזמן חול המועד. ובמחזור בית הבחירה למהר"א חמוי (דף כ' ע"ב אות ה') כתב דאם לא יוכל מפני טרדות החג, לפחות בחול המועד לא יעבור מלברכה, והמברך מתברך. ויל"ע על מנהג תוניס לברך בחוה"מ ואח"כ ללכת לבית קברות.

ויש גם מן החסידים בעיה"ק ירושלים תובב"א שנהגו לברך בא' דחוה"מ פסח, וראיתי שנכתב לזה סמך בקובץ בית אהרן וישראל (ע' עמ' קסא), עפ"ד החת"ס (סי' רכו) דהיוצא בימי ניסן, היינו בתקופת ניסן, בשליש הראשון של תקופת ניסן, וכן הוא בליקוטי מהרי"ח, וא' דחוה"מ אחר תפלת שחרית יוצא לעולם בשליש הראשון של תקופת ניסן לפי תקופת רב אדא, וזה משעה 10 בקירוב עד שעת הצהריים, ואף דהחת"ס כתב דאם חל תקופת ניסן בכ' ניסן אז יש לברך עד כ' אייר, היינו לפי תקופת שמואל, שבזה אין לה זמן שיהא כל שנה תקופת ניסן דלשיטתו התקופה מתאחרת כל תחילת מחזור של י"ט שנים, ופריחת האילנות תלוי בחשבון התקופות, שכתב בזה הרמב"ם בהל' קדוש החודש (פ"י) דתקופת רב אדא הוא האמת יותר מתקופת שמואל. ע"כ. ואכמ"ל בענייני התקופות ובמקו"א הארכתי בזה, אך החת"ס יחידא הוא. ובקובץ הנז' (סט עמ' צב) הביא המנהג הנז' וכתב שאפשר שהוא מחמת בגדי השבת, ועוד הביא שמנהג האדמו"ר מקרלין לברך בזמן ההבדלה. וגם בספר גנזי יוסף שווארץ (סי' לג) הביא מספר ליקוטי חבר דתלה הדבר בעניין התקופה, יעו"ש, ולפ"ז עד תמוז הוא תקופת תמוז, ולא חודש מתחילת התקופה כמ"ש שם.

ומנהג נוסף, הראני ידי"ן הג"ר מאיר אליעזר, בספר משמרת שלום (ח"ב אות עח) שאבותיו הקדושים היו מברכים בל"ג בעומר דווקא.

ט. כ"כ בשדי חמד (אס"ד מע' פ' ערך פדיון הבן ובמע' ז' כלל ג') דזריזין מקדימין למצוות לא דחינן בשביל ברוב עם הדרת מלך, ושכ"כ הברכ"י

ח. אף אם ראה אילן עם פרחים ולא בירך, יכול לברך אחר כך במשך כל החודש בפעם הבאה שרואה אילנות עם הפרחים. ולכך הממתינים לברך ברוב עם ולא מיד כשרואים, יש להם על מה שיסמכו^א.

(או"ח סי' א') ומה"ר חיים פלאגי בספרו ראה חיים (סדר לך לך) וע"ע בספרו לב חיים (ח"ב סי' קכז), וע"ש שתמה על הנוהגים לאחר את המילה עד אחר חצות היום, עד שיתקבצו המזומנים, ואין להם על מה שיסמכו, והזריז הרי זה משובה. ובזה נראה שתמה ביותר על המאחרים באותו היום, וכל שכן שלא לאחר מצוה ליום אחר.

י. ב"ח (סי' רכו) ופרישה (סק"א). אך המג"א (סי' רכה סק"ט) הקשה מדברי מור"ם בשם האגור, שאם לא בירך שהחיינו בראשונה מברך בשנייה, דהר"מ והסמ"ק חולקים וסוברים שלא לברך, וה"ה בדין אם לא בירך בשעת אכילה, ע"כ. ובבית יוסף שם (ד"ה הרואה פרי חדש) הביא מחלוקת בזה, שדעת רבנו מנוח וסמ"ק דאין לברך, ודעת מהר"י מולין שהביא האגור לברך. וכתב בשיירי כנה"ג (הגב"א) שנראה בדעת מרן דסב"ל, וכ"כ בספר החיים בדעת הש"ע, וכ"כ בשו"ת הלק"ט (ח"א סי' רל). וכ"כ במחצה"ש גבי ברכת האילנות. אך במטה משה (סי' שסא) הביא תשובת מהרי"ל (סי' קמג), דדן בדעת הסמ"ק, שאם לא בירך זמן בפעם הראשונה לא יברך עוד, וכתב, לא ידענא מנין דקדקת זה, ואדרבה נראה לי דדמי למאן דנפיק ביומי ניסן וחזא אילני מלבלבי וכו', דאי לא בירך בזימנא קמא, מברך אח"כ כל זמן שלא גדלו הפירות, והיינו טעמא דאותה שמחה עדיין קיימת, וה"נ לא שנא, ע"כ. ונ"ל לחלק בזה, דבאכילת פירות דאיכא הנאת הגוף, אחר אכילה ראשונה אין כבר לברך, דגופו נהנה כבר, אך ברכת האילנות דאין בזה הנאת הגוף, אלא ההנאה בברכה שזכינו לברך על ראיית העצים, כל עוד לא בירך אין הנאתו שלמה, ולכך יכול לברך אף בראיה הבאה. וכן העלה בנד"ד המאמ"ר גבי ברכת האילנות, וכן הוכיח בגדולת אלישע (סי' רכו סק"ז) בדברי הברכי יוסף. וגם במאמ"ר (סק"א) כתב בדעת הטור ומרן דמברך בפעם השנייה, ודייק כך גם מדברי מהרי"ל (סי' קמג) דדין ראייה שניה קיל טפי מדין ראייה ראשונה בפרי

ט. אם גדלו כבר פירות על האילן, בין אם ראה את הפרחים על האילן קודם שצמחו הפירות ובין אם לא ראה כלל, אין מברכים עליו²³. ומכל מקום יכול לברך כל עוד יש פרחים באילן, ואפילו כבר גדלו בו פירות [חזו"ע פסח עמ' כז].

חדש. וכ"כ בתורת חיים סופר, והוסיף לומר שברכת האילנות היא ברכת ההודאה ולא רק שמחה כפרי חדש. וכן העלו בשו"ת ישמח לב גאגין (או"ח סי' יב), משנ"ב (סק"ה ובשעה"צ סק"ג) בדעת הש"ע, ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב בסוף ההשמטות). ואף שבשו"ת ירים משה (או"ח סי' ב') כתב להחמיר בזה, דאמרינן סב"ל אף נגד מרן, אך במקום מנהג לא אמרינן סב"ל, וכמו שכתב להשיג עליו בחזו"ע פסח (עמ' כה). וכבר דברו בזה ראשונים ואחרונים שאין אומרים סב"ל כנגד מנהג, ובראשם בשו"ת תרומת הדשן (סי' לד), ט"ז (סי' מז סק"ז), מועד לכל חי (סי' י' אות מח) ובספריו משא חיים (דף מח ע"ד), רוח חיים (סי' ז'), שו"ת לב חיים (ח"ב סי' קמב), וכ"כ בשו"ת מכתב לחזקיהו (סי' ג' דף טו סע"ב), שו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' ז' וח"ד יו"ד סי' לו), ועי' חזו"ע ברכות (עמ' רנד).

והנה בשו"ת משפטי עוזיאל (או"ח סי' ו') כתב דאם לא בירך כשראה מיד, אינו יכול לברך יותר, ולכאור' כ"נ דעת הגר"מ לוי זצ"ל בספרו ברכת ה' (פ"ד עמ' רפח) גבי ברכת הלבנה וכן גבי ברכת החמה (פ"ג עמ' רל). וכבר כתבתי בזה במועדי ה' סדר ברכת הלבנה (הערה מה).

יא. עי' חזו"ע (פסח עמ' כד) שכתב שאין להשהות את הברכה בשביל לברך בציבור, וכן נזכר בדבריו בקול סיני (גיליון מב, ניסן תשכ"ה) וכך העתיק בהל"ב שכתב בפשיטות שהרואה יברך מיד ולא ימתין שיהיה לו ציבור לברך. ולכאור' יל"ע בזה, ולענ"ד שכנזכר לעיל אין כל חשש לברך כשלא בירך בפעם הראשונה שראה, וגדולה מעלת הברכה בציבור, ימתין לברך בציבור, ובלבד שלא יחכה עם זה כמה ימים, אלא כבר ביום הראשון יברך בציבור. וע"ע במ"ש להלן הערה ל"ו גבי שיהווי מצוה בשביל לקיימה בהידור.

י. נפלו הפרחים, אפילו לא גדלו הפירות כל צרכם, אין לברך עליהם ברכת האילנות²¹.

יב. ע"י בבית יוסף דהביא פלוגתא בזה, והב"ד הטור שלא לברך אחר שגדלו הפירות, וכתב ע"ז דדברי טעם הם, וכ"כ בספר האשכול (עמ' סח), וכ"פ בשלחנו הטהור. אך דעת המרדכי שצריך לברך אף בהכי וכ"כ בהג"מ, וכדבריהם כתבו גם תלמיד מהר"ם בספר התשב"ץ (דף כז ע"א) והאגודה (סי' קנח). והב"ח כתב כדעת המרדכי. והא"ר כתב דאם לא ראה אילנות כלל יכול לברך אף אח"כ, דאפשר לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי, ואפי' תימא דהטור איירי בכל גוונא הוא יחיד לגבי המרדכי, הגמ"י ור"ד אבודרהם. ואף שכתב ע"ז בכה"ח דדברי טעם הם, אין לנו אלא דברי מרן שקיבלנו הוראותיו וכן משום סב"ל. וכ"כ במאמ"ר (סק"א). והגאון ר' משה לוי בספרו ברכת ה' (ח"ד עמ' שז) כתב שאפשר לברך אף בתחילת גידול הפרי, וכתב שהאשכול יחידאה הוא, ובחזו"ע פסח (עמ' כז) תמה עליו איך דחה בגילי דחיטתא דברי האשכול שרבים מהאחרונים ס"ל כוותיה.

יג. ע"י בלבוש הנראה דדעתו היתה דכל שלא גדלו הפירות עדיין כל צרכם, שא"א לברך עליהם בורא פרי העץ או קודם לכן יכול לברך. וכך דייק הפמ"ג בא"א בדבריו, וכן הביא במשנ"ב (סק"ה). אך בכה"ח (סק"ט) כתב דמנהג העולם שאין לברך אלא דוקא בעודם פרח, דהיינו כשיש בראשם כעין שושנה כפשט דברי הגמ', אבל אח"כ אין מברכים עליהם, ומ"מ נראה דאם איחר מלברך ואינו מוצא עוד אילנות שיש בהם פרח, יש לברך בלא שם ומלכות. וכ"פ בחזו"ע פסח (עמ' כו), ונסמך ע"ד ספר האשכול (שם) דכתב, ואם לא ראה הפרח אלא אחר שנפל ראה התחלת גידול הפרי אינו מברך. וכ"נ בספר פרי האדמה (דף ל' ע"א) שהוצאת פרח היא לפני חניטת הפרי, וכמש"נ (במדבר י"ז כ"ג) ויוצא פרח ויצץ ציץ, ופי' רש"י שהוא חנטת הפרי כשהפרח נופל, והפוסקים נקטי הוצאת פרח שהוא לפני חניטה. ועוד פי' רש"י (בראשית מ' י') והיא כפורחת, ואחר הפרח עלתה נצה ונעשה סמדר, ואח"כ

יא. מי שראה בדרכו לתפלה אילן, אינו מחויב לברך מיד, אלא יכול להמתין עד אחרי התפלה ולברך ברוב עם, ובפרט שמצות קריאת שמע היא מן התורה וקודמת לברכת האילנות דרבנן⁷.

הבשילו אשכולותיה ענבים, ותרגומו, והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין וכו'. והכא נמי דאמרינן אילני דמלבלבי היינו דוקא עם פרחיהן ולא לאחר מכן, עכ"ד.

והמעייין בספר ברכת ה' (ח"ד עמ' שז) יראה שכתב לדחות דברי הגאון חזו"ע, והוכיח לדבריו מדברי פרי האדמה. וענה ע"ד בחזו"ע פסח (עמ' כז) דמש"כ לדחוק בדברי פרי האדמה, המעייין ישר יחזו פנימו שכוונתו כמו שכתבנו. ובדברי מרן אין שום הכרח לדבריו, ומ"ש מרן שאם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות לא יברך עוד, יש לפרש כוונתו עד אחר שעברה הפריחה והתחילה גדילת הפרי, כדברי בעל האשכול. וכ"כ בספר דמשק אליעזר על ביאור הגר"א (סי' רכו), שכוונת מרן היא שמברך על אילני דמלבלבי דוקא, היינו על הפריחה, קודם שיפול הפרח, וכמש"נ ויוצא פרח ויצץ ציץ. וציץ הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל, שהרי על ויוצא פרח תרגם אונקלוס ואפיק לבלבין, וכן בתרגום על הפסוק צדיק כתמר יפרח, תרגומו היך דיקלא מלבלב, ע"כ. וכ"כ הגר"א באמרי נועם (ברכות מג:) אילני דמלבלבי, הטור ס"ל דווקא בשעה שמוציאים פרח, אבל אחר שנגמרו אין מברכים, וכמ"ש ויוצא פרח ואפיק לבלבין, אבל אחר פריחה לא נקרא לבלוב. וכ"כ מהרי"ח באורח חיים על הגדש"פ (עמ' יא) בשם ספר האשכול דצריך שיהא בהם פרח, ואחר שנפל הפרח אין לברך. ולפי הנזכר תמה בחזו"ע על הרב ברכת ה', איך מלאו לבו לחלוק ולדחות בגילא דחיטתא דברי רבינו בעל האשכול, ולפסוק לברך בקום ועשה נגד סברתו, וכן לא יעשה, ובפרט לפי מש"כ בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג בקונט' משיב אמרים סס"ז) בשם הרב אוהב משפט, שאפי' אם יש סכרא יחידאה שלא לברך אמרינן סב"ל, וכ"ש בנד"ד

יב. מי שראה שמברכים ברכת האילנות קודם תפלת שחרית, והם רוב עם, אם יודע שאחרי התפלה לא יודמן לו לברך ברוב עם, יכול להקדים את הברכה לתפלה, אף שתפלת שחרית קודמת מפני תדיר ושאינו תדיר ושקריאת שמע מצווה דאורייתא^{טו}.

יג. מותר לברך ברכת האילנות אף בשבת, ואין חוששים שמא יתלוש את הפרחים, וכן אין לחוש משום בירור הניצוצות. ומכל מקום יש להיזהר במקום שאין עירוב שלא יטלטלו את הסידורים. ובעניין הצדקה, יכול להפריש את הפרוטות מערב שבת, ובזמן הברכה יכוון עליהם^{טז}.

וכו', ואני על משמתי אעמודה, ודי בזה הערה. עכ"ד. ועי' שלחן המערכת (מע' ב' אות קפג).

יד. עי' במ"ש בשו"ת נודע ביהודה (או"ח סי' מא) וכן במחב"ר (סי' תכט ס"ק ג') גבי ברכת הלבנה, ודון להכי, והארכתי בזה בהל' ברכת הלבנה (הערה מה). ונוסף ע"ז ראיתי כתוב בחזון עובדיה ד' תעניות (עמ' תיג) שהב"ד מהר"י ענגיל בגליוני הש"ס (ברכות כ:) ובציונים לתורה (כלל לח), שכתב שרק אם המצוה מסתלקת בינתיים שיעשה המצוה לאחר זמן שאינו ראוי למצוה, כהיא דמגילה ו': שייך אין מעבירין על המצוות, אבל במילה שכל היום כשר למילה ואינו מסתלק מן המצוה כשהוא מל באיחור זמן ביום ההוא, שבכל רגע ורגע הוא יכול למול והוא מקדים ומל בבוקר, זהו בגדר זריזים מקדימים למצוות, ע"כ. ולפ"ז בנד"ד, אף שראה את האילן ויש בזה משום זריזין מקדימין, אין מצות ברכת האילנות מסתלקת ממנו ולכך אינו מחויב לברכה מיד, וכמ"ש בחזו"ע שם לגבי ברכת הלבנה. והראני זאת ידידי הג"ר אברהם דורי שליט"א.

טו. עי' מ"ש בזה לגבי ברכת הלבנה (הערה מו) שכן דעת הנודע ביהודה (סי' מא) והגאון הילקו"י (דיני ברכת הלבנה סנ"ט). ועי' במ"ש הגאון ר' אברהם כהן בילקוט אברך (גיליון 1309 תשס"ט).

טז. הנה כתב בכה"ח (סק"ד), לאסור לברך על האילנות בשבת משום בירור ניצוצות הקדושה מן הצומח, ויש לחוש לזה לאיסור בורר. וכתב בתשו' באר מים חיים (הב"ד מכתב יד בחזו"ע פסח עמ' כב), דאף דגם בשאר תפלות מבררים הניצוצות, התם הם נצרכים לאלתר, דהם צורך השעה, והוי כבורר ואוכל דשרי, משא"כ ברכת האילנות שאינה צריכה לאותה שעה, דהרי יכול לברך ברכה זו בכל חודש ניסן. וכבר תמהו עליו רבים, איך מצא דין בורר בדבר רוחני, ומהם בספר מעשה נסים כצ'ורי (עמ' קיב) וכמש"כ במשנ"ב (סי' שכח ס"ק קמג) דמותר ללחוש לנחשים ואין בזה משום צידה, דכיון דאין זו צידה טבעית שרי. וכבר כתב באמת ליעקב ניניו בקונט' שפת אמת, שכל הבירורים שאנו עושים בשבת בתפלות ובברכות הם בעולם האצילות. וכן השיגו ע"ז בחזו"ע פסח (עמ' כב בהערה), הגאון ר' יצחק נסים בשו"ת יין הטוב (סי' מה) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' קעג אות א'). ואף א"ת דיש בזה משום בורר, כבר כתב מהרי"ח בבן איש חיל (ח"א בקונט' שני אליהו דף כג ע"ב ד"ה ונראה), שהבירור ברוחניות בשבת דמי לבורר אוכל מתוך אוכל במין א' דשרי, ואפי' בורר קטנים מתוך גדולים, וכ"כ בספרו שו"ת רב פעלים (ח"א בקונט' סוד ישרים סי' ד') ובעוד יוסף חי (סדר ויגש סוף אות יב). והמעייין בספרו ידי חיים (עמ' ז') יראה שכתב גבי ברכת האילנות דבברכה זו יש משום בורר אוכל מתוך פסולת. ועי' בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח עמ' קפו) שכתב להליץ על הרב כה"ח, אך כתב ע"ז בחזו"ע דכל דבריו לא יועילו ולא יצילו לחדש איסורים שאין להם יסוד ולא שורש וענף בש"ס ופוסקים, ובפרט לפי מה שכתב הגרי"ח הנ"ל שהיה רב רבנן בחכמת הקבלה. ועע"ש ממה שתמה מדברי הבא"ח בשו"ת הוד יוסף (סי' נ') דהמחדש חידו"ת בונה עולמות, וא"כ איך יחדש בשבת, ועובר בזה על לא תעשה כל מלאכה, ושכ"כ בספר אברהם את ידו (דף ד'), והקשה ע"ז דבכל מצוות שאדם עושה הוא בורא מלאך אחד, וא"כ איך יעשה מצוה בשבת, אלא בזה שאני מלאך שנברא ברקיע או שמים חדשים שהכל נעשה באופן רוחני ולא שייך בו דין מלאכה כלל. ואפי' מי שבורא אדם בספר יצירה אין בזה איסור, דכלל ידוע דכל איסורי מלאכה נלמדים מהמשכן. ולכך אין לאסור אף בנד"ד.

ועוד חששו רבנן קשישאי שמא יבואו לתלוש, ומהם בכה"ח שם ונמשך אחריו בנתיבי עם (סי' רכו), וכבר מצינו דברי הגמ' (סוכה לז:): דאין להריח אתרוג המחובר לעץ שמא יתלשהו בשביל לאכלו, והדס מותר דאין חשש שיבואו לתלוש בשביל לאוכלו, וכ"פ הרמב"ם (פכ"א מל' שבת ה"ז) וכן בטור וש"ע (סי' שלו ס"י). ולכאור' בנד"ד דעדיין אין פירות על העץ, אלא רק את הפרחים, ליכא לגזרה שמא יבוא לתלוש בשביל לאכול, ובפרט שאי"צ להתקרב ולגעת בעץ ובפרחים בשביל לברך, ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו או להוסיף על הגזרות הקיימות. אך בכ"ז יל"ע דאפשר דאסרו בזה בעצים המוציאים פירות שמא יבוא לתלוש, והכא אף שעדיין לא הוציאו פירות, לא פלוג רבנן, דמי ידע השיעור מתי יהא אסור. ובכ"ז בהיות ולא מצאתי לאחרונים שכתבו כן, א"א להורות בכך, ויש להתיר לברך בשבת ברכת האילנות, וכמש"כ הגאון מה"ר חיים פלאגי זע"א במועד לכל חי (סי' א' ס"ח), שבעיר קושטא נוהגים לברך ברכת האילנות בשבת ויום טוב. ואם נאמר שהטעם לזה משום חשש שמא ייקח בידו פרחים להריח בהם, ושמא יתלוש, א"כ אפי' בקושטא היה להם לחוש שלא יברכו ברכת האילנות בשבת. והנראה בדבריו דאין הטעם מחמת שמא יתלוש, ודלא כמו שהבין בכה"ח סופר דטעמו בכך. וכך כתב גם בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' מד) דמותר לברך ברכת האילנות בשבת, והוכיח מדברי הש"ע שמותר להריח הדס מחובר בשבת, ואין לחוש שמא יתלוש, וה"ה לברכת האילנות, וכן הוכיח ממ"ש במדרש (בר"ר פכ"ט סי' ב') מעשה בחסיד אחד שיצא לכרמו בשבת וראה עוללה אחת וברך עליה, אמר כדאי היא העוללה הזו שנברך עליה כך, כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש באשכול וגו' (ישעיה ס"ה ח'). ופי' ביפה תואר שבירך על ראייתה ברכת שהחיינו. הרי שלא חששו שמא יתלוש, וה"ה לברכת האילנות. וכן בספרו זכירה לחיים (סוף סדר בראשית). וכתב הראיה הנזכרת בשם בנו הג"ר אברהם. ולכך אין לנו אלא להתיר בזה, וכמש"כ גם בהליכות שלמה (עמ' רפט) שהגרש"ז אויערבך זצ"ל נהג כן לברך אף בשבת. וכן נראה דעת תלמידו שיבלחט"א מו"ר הגאון ר' יהושע נויבירט שכתב בספרו שמירת שבת כהלכתה הנדפ"מ (פכ"ו ס"ק עח) לתמוה ע"ד הכה"ח שחשש שיתלשו הפרחים, והניח בצ"ע. ועי' בדברי הגאון האדר"ת בספרו

יד. מותר לברך ברכת האילנות בלילה לאור החשמל כשמבחינן בבלבוב האילנות". והמברך בלילה יכול לתת צדקה, ואין בזה כל חשש".

נפש דוד (עמ' קלח) שכתב שברכה זו בשבת הוא הידור, וטעמו משום מעלת ק' ברכות.

ובזכרי כהונה (ח"ב עמ' רצה) כתב שמנהג ג'רבא לברך ביו"ט, אך בשבת אין מברכים משום הוצאת הסידורים, ודחה כל הטענות הנזכרות. וגם בשו"ת שמחת כהן לר' רחמים חי חויתה הכהן (או"ח סי' קמב) כתב בשם הגאון ר' ינון חורי שמנהג ג'רבא לברך גם בשבת ויו"ט. ועוד הביא בשמו ע"ד מהרח"פ שיש חשש לטלטול האילנות והפרחים, שיש בידו ספר מועד לכל חי עם הגהות כ"י מהרב בעל תפארת בחורים ז"ל שכתב ע"ז דחששא רחוקה היא, ומניין לנו לגזור גזירות מדעתנו אחרי המפורש להתיר יותר מזה בגמ' ובפוסקים וכמ"ש באו"ח סי' של"ו, וכן יש להביא דברי המדרש רבה, במעשה בחסיד שיצא בשדה וראה עוללה וברך עליה. וענה ע"ד ר' רחמים הנזכר שבמקומו לא ראה שברכו אלא ביו"ט ולא בשבת, ואפשר שהוא משום טלטול הסידור, אך קיבל השגת הרב תפארת בחורים. ועוד כתבתי בזה באורך בתשו' כ"י שאין אנו נוקטים להלכה כדברי המקובלים.

יז. שו"ת יין הטוב (סי' מה), שו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' כ' אות ו') וחזו"ע ברכות (עמ' תס) ופסח (עמ' יא), וכבר קדם ודייק בילקוט אברך (תשנ"א עמ' קלב) בדברי הגאון חזו"ע שהורה לנשים לברך דלא הוי מצו"ע שהזג"ר, כך הדין שאפשר לברך בלילה, ובאמת שהוכחתו מהתם קשה היא במעט, דעניין מצו"ע שהזג"ר אינו קשור לזה, שאפשר שאף דבר שזמנו בלילה לא חשיב מצו"ע שאין הזמן גרמא, אלא הנדון הכא הוא שבהיות וברכה זו מוגבלת בחודש מסוים יש שאמרו בו דהוי מצו"ע שהזג"ר. ואמת שתמיהה זו יש לתמוה על הרב יין הטוב שכתב סברא זו, והרב ילקוט אברך ראה כן במה שהובאו מדבריו בכסא שלמה הנז' להלן. ועי' בילקוט אברך שהביא הדיוק במ"ש היוצא לשדות או לגינות ביומי ניסן, די"ל דאורחא דמילתא נקט,

שהרגילות לצאת ביום, אך אה"נ אם אדם יראה את האילנות עם הפרחים בלילה ע"י תאורה, י"ל שיודה הרמב"ם שיכול לברך, וכן הביא עוד שכן דעת מהר"ש מאזוו בשו"ת כסא שלמה (סי' כט אות ג), וכתב שם דאף שנאמר דימי ניסן דוקא, היינו למיעוטי לפניהם ולאחריהם, אבל לא למיעוטי לילה, ושכ"כ הרב יין הטוב. ויל"ע אם יש להזדרז ולברך מיד בשקיעת החמה של ר"ח ניסן.

ועוררני בזה ידידי, מוקיר רבנן רבי משה מור יוסף הי"ו, מדברי הגמ' במגילה (ז:), אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, מאי טעמא, "ימי משתה ושמחה" כתיב (אסתר ט' כ"ב). וע"ע בסוכה (מג.), דנראה דאין לילות בכלל ימים, זולת היכא דאיכא הוכחה דגם לילות בכלל, כמו בסוכה וכיוצא. ובספר נאות יעקב (מע' י' דף כ' ע"ג) כתב כן גבי מצה, שבעת ימים מצות תאכלו, אין לי אלא ימים, לילות מניין, ת"ל עד יום האחד ועשרים (שמות י"ב י"ח) לרבות לילות. ומקור מאמר זה במכילתא פרשת בא (פ"י). וע"ע בשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' נא) שנשאל על מי שנדר לתת פרוטה בכל יום אם צריך לתת דוקא ביום או שיכול גם בלילה. ותי' דמ"ש בתורה יום אחד, אינו אלא יום ממש, אבל לשון בני אדם לילה ויום קרוין יום, ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם. ולפ"ז אין להקשות מדין נדרים. ועי' בהגה' רמ"ל שם. וכן דייק בדבריו בספר יוסף אברהם פרשת בא (דף טו ע"א) דבלשון תורה ימים ולא לילות. והביא כ"ז בשד"ח (מע' י' כלל מג).

ובדעת רש"י עי' במ"ש בפסחים (צו: ד"ה יום אחר), דיום אחד היינו כל היום, ויל"ע בדיוק זה. ובארעא דרבנן (במ"ב אות ה' סי' קא) כתב דדעת רש"י דיום היינו כ"ד שעות מעת לעת, בשונה ממ"ש מיום אל יום דאינו מעת לעת אלא עד שתחשך והתחיל יום אחר, והב"ד בגנזי חיים (מע' י' אות יו"ד). ועי' ברא"ם (סדר מטות ד"ה מיום אל יום) דהקשה ע"ד רש"י דבספרא והמכילתא משמע דקרא דכתיב מיום אל יום הוא מעת לעת. ועי' ברבינו בחיי (שם) דכתב דמיום אל יום אינו מעת לעת, ותמה עליו בגנזי חיים. ואפשר לחלק בזה דמ"ש דימים היינו ימים ממש הוא רק בלשון תורה,

אך בלשון בני אדם אמרו ימים כולל הלילות ואפשר שי"ל כן גם בדברי הגמרא לעניין ברכת האילנות דנקטו לשון בני אדם.

ומכל מקום מצינו עוד מקומות שזוכר בהם לשון יום, והם גם ללילה, וכגון מ"ש בש"ע (או"ח סי' מו ס"ג), חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות, ומקורו בגמרא במנחות (נג:), והלכה בזה שמונים היום מהלילה וכמ"ש ביבי"א בכ"מ וכן בספר הלי"ע (ח"א עמ' נט). וכן הביא להוכיח ידי"ן הג"ר מאיר אליעזר שליט"א בתשו', וגם ידו מסכימה שאפשר לברך ברכת האילנות בלילה ללא חשש כלל. וע"ע בספר יחי ראובן (מע' י' אות ג') ובשו"ת אלישיב הכהן (ח"א סי' י' אות ה').

וכעת בא לידי ספר מצות אבר"ך, להגאון רבי אברהם הכהן מעיה"ת רמלה, וכתב (סי' ד') כמה טעמים שראוי להמנע מלברך בלילה, אף שמעיקר הדין יכול לברך, שדעת האר"י שאין נותנים צדקה בלילה, שהוא זמן הדינים (ופשוט הדבר שאם בא עני יש לתת לו, ואכמ"ל), וכן אין אנו אומרים תהלים בלילה ע"פ הוראת האר"י ז"ל, וכמ"ש במועדי ה' ר"ה, וכן משום שכתב מהרח"פ לברך ברכה זו בקהל רב ובכנופיא לשם שמים, לכך יש להעדיף לברך אחר תפלת שחרית.

יח. רווחה הדעה בציבור שאין נותנים צדקה בלילה, וכך אומרים בשם המקובלים, ומקו"ד בשער הכוונות (דרוש א' מדרושי הלילה) וז"ל: ובענין הצדקה אין צורך לתת צדקה קודם תפלת ערבית כמו בשחרית, יען שעתה הוא זמן דינים קשים. וכ"כ בספר נגיד ומצוה (דף יט ע"ב), שערבית הוא זמן הדין הגמור, ולכן אינו זמן ליתן צדקה. וכיו"ב הביא רבנו החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' רמז סק"ב) שרבנו האר"י היה נותן צדקה לגבאי בשחרית ובמנחה, אך לא בתפלת ערבית. וכתב הרב מהר"י צמח, שגם בלילה הצדקה מועילה, אלא שאין התיקונים והכוונות שוות. והבאתי סמך לזה מהירושלמי, והיינו מ"ש בירושלמי (שקלים פ"ה ה"ד), רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה (צדקה) בליליא, חד זמן פגע ביה רבהון דרוחיא, אמר ליה, לא כן אלפן רבי, לא תסיג גבול רעך, (הלילה זמנם של הרוחות). אמר ליה, ולא כן כתיב מתן בסתר יכפה אף, והוה מסתפי מניה וערק מן

קמוי, והב"ד בברכי יוסף (או"ח סי' רלה סק"א). ועוד כתב בספרו פתח עיניים (ב"ק טז:): שמהר"י צמח המקובל הגדול כתב, שרבנו האר"י שלא נהג לתת צדקה בלילה, אף שגם בלילה הצדקה מועילה, אלא שאין הכוונות והתיקונים שווים, ודלא כמ"ש בספר רגל ישרה שהנותן צדקה בלילה, הוא מצוה הבאה בעבירה, שאין כאן עבירה כלל, והעושה אותה גם בלילה הנה שכרו אתו. ע"כ. ופשוט הדבר שכל דבריהם מיירי במצוה שאינה עוברת, וכ"כ גם הגאון ממונקאטש בספר דברי תורה (ח"א סי' קיז) דמ"ש בברכ"י היינו רק במצוה שאינה עוברת כגון שנותן לכיס של צדקה, שיכול ליתנה בבוקר, אבל אם נזדמן לו עני אינו פטור מלתת לו צדקה, שאין יהיה סלקא דעתא לומר שבלילה יעבור על לאו דלא תקפוץ את ירך וכו', ועוד כמה לאוין, והרי אמרו כל המעלים עינו מן הצדקה כאילו שופך דמים, וכמעשה דנחום איש גם זו וכו'. וכך מדוייק בלשון שער הכוונות, שכתב "שאיין צורך" לתת צדקה בערבית כמו בשחרית. ולכן אם יבא לפניו עני בלילה, בודאי שצריך לתת לו מיד, רק שטוב לעשות כמו שנהג רבנו בעל דברי חיים מצאנז, שכשהיה מצטרך לתת צדקה בלילה, היה נותן לו במתנה להכנסת כלה או לדורון דרשה וכיו"ב, כדי שלא יהיה כסתם צדקה, אלא בדרך מתנה, ואל ישוב דך נכלם. ובשו"ת יביע אומר (ח"ט יו"ד סי' טו) נצרך לזה, וכתב שלכן פעמים רבות שנזדמן לנו להתרים את הקהל בסוף שיעור תורה שמתקיים בלילה, לא היינו דוחים הדבר כלל, כי הקהל מתאסף בלילה לשמוע השיעור, ומצוה גוררת מצוה, ואם לא עכשיו אימתי. ולכן היינו מתרימים את הקהל בלילה לצורך עניים ואביונים או יתומים ואלמנות וכיו"ב. וכל שכן שיש להתיר להתרים את הקהל בלילה לצורך מוסד של תורה, כגון ישיבות או תלמודי תורה, כשיש צורך דחוף להתרימם בלילה. ואע"פ שכתבנו בשם הפתח עיניים שבשאר צדקה לא נכון לעשות בלילה, מ"מ אין זה מוכרח. ועיין עוד בשו"ת יין הטוב (או"ח סי' נג) להראשל"צ הגאון ר' יצחק נסים. ועוד הביא ביבי"א בשם שו"ת ויברך דוד (ח"ב סי' קס) שכתב בשם ספר יסוד יוסף שיש להכין בלילה קופה של צדקה אצל מיטתו, וקודם שישן יטיל בה מעות לצדקה. וחילק שדוקא לתת לעני עצמו שזוכה במעות מיד, אסור ליתן, משא"כ בכה"ג. ולשון אסור אינו מדוייק, וכבר

האילנות שמברכים עליהם

טו. אין מברכים אלא על אילני מאכל, אך אילני סרק שאינם מוציאים פירות, אין מברכים עליהם^ט. ואם עבר ובירך עליהם, כשרואה עצים העושים פירות, לא יחזור לברך^ק.

טז. עץ לימון, מברכים עליו אף שאי אפשר לאכול את הלימון כמות שהוא, והאוכלו מברך שהכול, בהיות ויש לו דרך לאכילה שממתקים או כובשים אותו וכן נותנים אותו בתבשיל או בסלט^{כא}. ונראה שהוא הדין

תמה ע"ז ביביע אומר שם שלפי האמור אדרבה נהפוך הוא, שאם העני לפניו, חייב לתת לו, אבל כשנותן לקופה, שיכול לעשות כן בשחרית, יותר נכון שישלשל מעות לקופה בשחרית. ומ"מ לפי האמור אין כל חשש לתת צדקה בלילה.

יט. שו"ת הלק"ט (ח"ב סי' כח), פרי האדמה (דף כט ע"ד), קמח סולת (דף צח ע"ד), מועד לכל חי (סי' א' ס"ט), פני יצחק אבולעפייא (ח"א מע' א' אות ב'), גדולות אלישע (סק"ב), משנ"ב בריש הסי', שו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סס"ב) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' כ' אות ד').

וכתב מהר"ח הכהן בספר ערב פסח (דף כב ע"א, הב"ד בחזו"ע שם) דלא בא לאפוקי אלא אילני סרק שאין מוציאין פירות, כגון עץ ארז, אבל שאר אילני סרק שעושין פירות שראויים לאכילה מברך עליהן ברכת האילנות, ורבינו האר"י היה מברך על פירותיהן בורא פרי העץ, כמש"כ בברכ"י (סי' רג), ע"כ. ובמק"א כתבתי שאין אנו נוקטים בזה כדברי האר"י ז"ל.

כ. חזו"ע הל' ברכות (עמ' תנח) והל' פסח (עמ' יג). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס"ס נג) כתב שלא יברך שוב, ולא מפני ספק ברכות, אלא דברכה זו ברכת שבח על בריאות טובות ואילנות וכו' מאכל וסרק, וכיון שנתן הודאה עליהם לא צריך לברך עוד, ובאמת ספק בידי אם לא ראה כלל, רק אמרו לו מאילנות

בשאר אילנות שנותנים פירות מרים, שלאחר מכן מכינים אותם לאכילה, וכגון זיתים וחבושים וכיו"ב, שראויים לברך עליהם ברכת האילנות^{כב}.
 יז. עץ הזית מברכים עליו ברכת האילנות, אע"פ שהם קטנים וירוקים^{כג}.

היפים דמלבלבי, והוא נתן שבח והודיה בכרכה זו יתכן דלא צריך לברך, דתנאי זה של הראיה לא מבואר בש"ע אם מעכב.

כא. ערב פסח שם, לקט הקציר להג"ר אברהם כלפון (עמ' קצו) דכן מנהגם בעיר טראבלס שבלוב, ולכך כתב בערב פסח דאפשר לברך גם על אילני ורדים שראויים למרקחת וטובים למאכל, ומה גם שיש להם ריח טוב. ובחזו"ע (ברכות עמ' תנט) נראה דהסכים לזה, וסייע לדבריו מספר הפרנס (סי' שצו) שכתב דהאי דנפיק בימי ניסן וחזי אילני דמלבלבי שמוציאים ריח טוב מברך וכו', והלא גם ללא ריח טוב אפשר לברך, אלא הא קמ"ל דאף באילני ורדים שנותנים ריח טוב צריך לברך. וכן הורה בנד"ד בספר מצות אברך (סי' ט').

כב. כתב במור וקציעה (סי' רכה ד"ה אמנם) דאפשר לברך ברכת האילנות על חידוש ציצים ופרחים הנאים במראה ואינם עשויים אלא לנוי ויופי, וכדרך שמברך על אילני דמלבלבי אע"ג דאכתי לא חזו לאכילה אלא לריחא, אלא אחזותא הוא דקא מברך. אך תמה עליו בחזו"ע ברכות (עמ' תנט) ובהל' פסח (עמ' יד) דזה היפך דברי האחרונים שכתבו שלא לברך על אילני סרק, ואף אילנות העושים פירות, בשעת הפריחה עדין אינם ראויים למאכל, מ"מ סופם לעשות פירות, אבל אילני סרק שאינם עושים פירות, מסתברא ודאי שלא תיקנו עליהם ברכה זו. ולכא"ו בנד"ד, עצים אלו נותנים פירות, ואף שבשעת קטיפתם אינם ראויים לאכילה, ויש לבצע בהם פעולת כבישה או בישול, מ"מ הם ראויים לאכילה, ואף דלא דמי ללימון דאפשר באכילה בשעת הדחק וכן הוא נותן מיץ, בכ"ז בעצים שנותנים פירות שצריכים עדיין

יח. עץ החרוב, מברכים עליו אף שעדיין אינו מוציא פירות [שו"ת להורות נתן ח"ה סי' ט'].
 יט. אין מברכים על ענפים התלושים מן הקרקע אף שיש בהם פרחים^{כז}.

כ. אילן הנטוע בעציץ שאינו נקוב, אפשר לברך עליו ברכת האילנות, וכל שכן על עציץ הנקוב^{כח}.

פעולה נוספת בשביל שיהיו ראויים באכילה, פירות מקרי, ומברכים עליהם ברכת האילנות.

כג. כך ראיתי שכתב ידידי הג"ר אמיתי בן דוד שליט"א בקובץ ביכורי יוסף (כרך א', תשנו, עמ' ו') בשם הגאון ר' בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שאפשר לברך על פרחי עץ הזית אף שהם קטנים וירוקים.

כד. כתב בדעת תורה (סי' רכו) בשם הדעת קדושים דמותר לברך על ענפי אילנות תלושים, אם הם חדשים וניכר בהם לבלוב, מותר לברך עליהם. ותמה ע"ז בחזו"ע פסח (עמ' י') דאין זה במשמעות הש"ס דנקט האי מאן "דנפיק", וכן מוכח בדברי הרמב"ם, היוצא לשדות או לגינות וראה אילנות פורחים, ומוכח דבעינן דוקא אילנות מחוברים. וכ"כ בשו"ת מאור החיים (סי' ד') ושכ"כ גם בשו"ת התעוררות התשובה (ח"ב בראש הספר). וכ"כ באשל אברהם מבוטשאטש. ובשו"ת קב חיים (ס"ס כב) נסתפק בזה והניח בצ"ע. ובשו"ת דברי ישראל וועלץ (ח"ב בהגהות על הארחות חיים דף יב ע"ג) כתב טעם דאיך יברך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו אילנות טובות, ולא שייך לשון זה על ענפים שנפרדו מהאילן. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' כ' אות ב').

כה. ילקוט יוסף הל' ערלה (עמ' קכא), ונימוקו עמו, דדעת מרן השלחן ערוך (יו"ד סי' רצד סכ"ו) שהנוטע עץ בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, וא"כ דינו כעץ, וברכתו בורא פרי העץ כמ"ש בנשמת אדם (כלל קנב ס"א). ושכן

כא. עץ שגודל על מים, אף שמוציא פירות אין מברכים עליו ברכת האילנות, שהפירות הגדלים שם ברכתם שהכול נהיה בדברו.

כב. עשבים, מיני ירקות וזירעונים אין מברכים עליהם^כ.

כג. מעיקר הדין יש לברך על ב' אילנות^כ, ומכל מקום אם אין לו ב' אילנות, יכול לברך אף על אילן אחד^כ.

דעת מהרי"ל דיסקין (סי' כז אות א') להחיל דין שמיטה על עציץ שאינו נקוב. וכך הדין גם לעניין שבת.

כו. פמ"ג בא"א (סק"א) שכן מדויק בדברי הרמב"ם, ערוך השלחן (ס"א) ותורת חיים סופר (סק"ב). ועפ"ד הגמ' הוא דבר פשוט.

כז. שו"ת הלק"ט (ח"ב סי' כח), דאין מברכים אלא על ריבוי אילנות, ובביאור דבריו עי' בשו"ת הר צבי (ח"א או"ח סי' קיח) דהא דאין מברכין על פריחת השקד, שדרכו לפרוח קודם חודש ניסן דרוב אילנות עדיין לא פרחו, וביאר בדבריו הברכ"י דהיינו דוקא בשקד, אך בשאר אילנות גם לדעת הלק"ט מברך גם בחודש אחר אם הוציא פרח, מפני שגם הלק"ט לא אמר אלא דבזמן שמלבלב מין א' כגון השקד אינו מברך, דאל"כ יהיה קשה מאי שנא דהזכיר ניסן, אם ניסן לאו דוקא, אלא להשמיענו דבשביל מין א' יחידי אין מברכין, ודבר בהוה ביומי ניסן דאז רוב האילנות מלבלבין, אבל במקרה שגם שאר האילנות לבלבו באדר שפיר מברך. ע"כ. ולענ"ד זה טעמו של הלק"ט לברך על ב' אילנות, ולפ"ז יש לברך על ב' אילנות ממינים שונים. אך בדברי האחרונים לא נזכר חילוק זה. וכ"כ במורה באצבע (סי' קצח) לברך על בק אילנות, וכן בפתה"ד (סק"א) מלשון הגמ' אילני, דווקא בב' אילנות. וכ"כ בפרי האדמה (ח"א דף כט סע"ד), קמח סולת (דף צח ע"ד), חסד לאלפים, מל"ח (סי' א' ס"ט) וכה"ח סופר (סק"ב) וכן בגדולות אלישע (אות ה'). וע"ע לקמן.

כח. הנה בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סס"כ) כתב בדברי הגאון החיד"א הנז' שהמדקדקים מקפידים על שני אילנות, משמע שהוא דקדוק הלכה, אך

כד. אין צורך בב' מיני עצים, אלא די בב' אילנות ממין אחד^{כט}. וראוי לחזור אחר מקום שהוא מרובה באילנות ולברך שם, בכדי להעלות ניצוצי הקדושה על ידי ברכתו [כה"ח סק"ב].

כה. אין לברך על אילנות המורכבים, אך אם עבר ובירך, לא יחזור לברך על אילנות אחרים, ויש אומרים שהמברך לא הפסיד. ואילנות סתם בחזקתם שאינם מורכבים ומברכים עליהם ללא חשש^ל.

אינו מעיקר הדין, אך בפתה"ד וכה"ח הצריכו ב' אילנות בדוקא. וכתב לדייק מרן שליט"א בחזו"ע ברכות (עמ' תנז) והל' פסח (עמ' יד), דלכאו' הברכה היא על כללות הבריאה, ולכך יהא מותר לברך אף על אילן א' (וכמש"כ בשו"ת דובב מישרים ח"ג סי' ה'), ולשון הש"ס אילני, לאו דוקא הוא, וכההיא דאמרינן בקידושין (נא:): מאי בוגרות, בוגרות דעלמא. וכן אמרו בש"ע (סי' רכד ס"ו) דהרואה חכמי ישראל וכו', וכן במלכי ישראל (שם ס"ח) וכן הוא גבי זיקים וכיו"ב (סי' רכו ס"א), ובכ"ז נכתב בלשון רבים אף שמברכים אף בא', אלמא דאף הכא לשון רבים שאמרו לאו דוקא הוא. וכדבריו כתב גם הגאון ר' אברהם חיים נאה בקצות השלחן (ח"ב דף צח ע"ב) בהערות בדי השלחן מדברי ראבי"ה (ברכות סי' קכ) דכתב בזה אילנא בלשון יחיד, וכ"כ בשו"ת מהרי"ל (סי' קמג), ובח"י הרא"ה (ברכות מג:): וכן הוא לשון יחיד בש"ס הראשון שנדפס בוינצ'א בשנת ר"מ, וכ"כ בדקדוקי סופרים (ר"ה יא). שכן הוא בש"ס קראקא ובכ"י. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סי' עז, עש"ע) שראה כן להגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל שבירך על אילן אחד. ועוד הוסיף שם בפשיטות שאין לדחות את הברכה לחודש אייר בשביל לברך על ב' אילנות. וכן דעת הגאון הנאמ"ן שליט"א, והב"ד בספר פרח מטה אהרן (עמ' ע'), ושכן פסק הגר"ש דבילצקי בקובץ אורייתא (ח"ו עמ' קנג).

כט. פתה"ד שם, דמדלא אמרו ב' מיני אילנות מוכח דאפי' שנים ממין א' שפיר דמי. וכ"כ בגדולות אלישע (סי' רכו אות ה'). ועי' במ"ש לעיל הערה כ"ז בדברי שו"ת הלק"ט.

ל. כתב בשו"ת הלק"ט (ח"א סי' ס'), אפשר שאין לברך שהחיינו על פרי מורכב מין בשאינו מינו, שכל דבר שנעשה ע"י בני אדם נגד רצון הבורא, איך יאמר שהחיינו לראות דבר זה, ואע"פ שמותר באכילה, גזרת הכתוב הוא, אבל לברך על הראיה לא מסתברא, ע"כ. וחזר ע"ז (סי' רסה) גבי פרידה נאה אם יברך שככה לו בעולמו. והשיב, לפי מה שכתבנו לעיל שאין לברך שהחיינו על כלאים משום דמאיסי, נראה דה"ה פרדה וכו'. וע"ש מהא דהוכיח דאין מברכין על גוי שככה לו בעולמו, אך מצינו בירושלמי וכן בפוסקים דמברכים ברכה זו על גוי, וכ"פ בטור וש"ע (ס"ס רכה) וע"ע בספר הרוקח (ס"ס שמב) ובשו"ת נשמת כל חי (חיו"ד סי' נה, דצ"ה ע"ג) בשם מהר"א פלאג'י. ולפי הא דמברכים על הגוי, מוכח דהברכה היא על מעשה הבריאה, ולכך לכאו' אפשר לברך על אילן המורכב, אף שנעשה באיסור, דאין הברכה על האילן אלא על מעשה הבריאה. ועי' שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' סג) דהרבה להקשות ע"ד הלק"ט הנז'. חדא, למה ישתנה דין ברכת שהחיינו מדין ברכת האכילה שאפשר לברך עליו באכילתו, וגם ברכת שהחיינו היא ברכת ההנאה שנהנה בראיה. ותי' קושיא זו בשו"ת יבי"א (ח"ה או"ח סי' יט אות ב'), דשאני ברכת שהחיינו שהיא רשות, כדאיתא בעירובין (מ:): אקרא חדתא אמרי' זמן, א"ל רשות לא קא מבעיא לי. ובתשו' הרשב"א (סי' רמה) כתב דאף דיש לברך שהחיינו בלידת בן, לא ראיתי לגדולי הדור שנהגו כן, ושמא עשאוה רשות, כגון קרא חדתא דמברכין זמן דרך רשות ולא בחובה, שכל שאינו בא מזמן לזמן כמועדות, אין מברכים עליו שהחיינו בחובה. ואכמ"ל בזה, ורק אציין לדברי גאון עוזנו החיד"א זצ"ל בשו"ת יוסף אומץ (סי' נו) ולמש"כ בעניין ברכת שהחיינו. ואף א"ת דברכת שהחיינו הוי חובה, מ"מ לא דמי ברכת שהחיינו לברכת הנהנין, דבברכת הנהנין אם נהנה

מהעוה"ז בלי ברכה כאילו מעל, משא"כ ברכת הראיה דקי"ל (פסחים כו.). קול מראה וריח אין בהם משום מעילה. וכ"נ בעו"מ.

עוד הקשה הגאון שאלת יעב"ץ ע"ד הלק"ט, דהרי אם נטעו גוי והרכיבו, לא עשה נגד רצון הבורא, שלא הוזהרו על ההרכבה אלא ישראל, חוץ מסברת יחידאה בפ' ד' מיתות, ע"כ. וכתב ביבי"א דלכאורה יש לו סייעתא מדברי מרן בכסף משנה (פ"א מהל' כלאים ה"ו), דאין טעם האיסור משום דאין לנכרי להרכיב כלאים כמ"ש בירושלמי פ"ק דכלאים, דהירושלמי אזיל כר' אלעזר דאמר בפרק ד' מיתות דבני נח הוזהרו אף על הרכבת האילן, ורבינו (פ"ט מהל' מלכים) פסק דלא כוותיה, אלא טעמו מההיא דב"מ (דף צא) דאיבעי לן בדין אמירה לעכו"ם באיסור לאו, וס"ל דנקטינן לחומרא. וכמ"ש בפ"ט מהל' איסורי ביאה לעניין סירוס, ובפי"ג מהל' שכירות לעניין חסימה, עכ"ד. אך גדולי האחרונים תמהו בזה על הכס"מ, ועי' ביבי"א שם שהאריך לתמוה ע"ז, ואכמ"ל. ובכל מקרה אין להוכיח מהתם. ועוד תמה היעב"ץ, דלא יהא אלא הרואה בריות נאות עכו"ם, שמברך עליהם שככה לו בעולמו, אע"פ שעמידתם בעולם נגד רצון הבורא, אלא שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. ועי' בזה בהלק"ט (סי' רסה) דהקשה כן, ותי' דבאמת אינו מברך שככה לו בעולמו, רק שאומר מה רבו מעשיך ה', או מפני שעכ"פ אחר ישובו ובקשו את ה', ואין הקב"ה שש במפלתן, וכמ"ש (מגילה י': וסנהדרין ל"ט): מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ועוד הקשה היעב"ץ דאפי' על ממזר נאה יש לברך, אף שאין הרכבה פסולה ממנו וכו'. וזאת תי' ביבי"א דאה"נ אם יודע בו שהוא ממזר לא יברכו עליו, ועל סתם אדם נאה שפיר מברך, דלא חיישינן למיעוטא דמיעוטא שהם פסולים. וכ"כ בספר בירך את אברהם (דף צ"ז ע"ב), וכ"כ גבי בן הנדה שכל שנוולד באיסור אין לברך עליו. וכ"כ ביפה ללב (ח"א סי' רכה ס"ק יב) דאין מברכים על ממזר נאה. וע"ש שחילק בין ממזר נאה לגוי נאה, דקי"ל גוי ועבד הבא על בת ישראל, הולד כשר, משא"כ בממזר, אך ביבי"א דחה זאת, דהתם טעמא משום דאפקריה רחמנא לזרעיה דעכו"ם, ואין הבן מתייחס אליו כלל, וכ"ש שבביאת גוי על בת ישראל הוי בכלל גילוי עריות (ועי' רו"ה ורמב"ן סוף פרק בן סורר ומורה ובתשו' הב"י אה"ע דיני גיטין סי' יד). ואף א"ת דמברך זמן או שככה לו

בעולמו על ממזר, שאני התם דאמרינן בירושלמי (פ"ב דיבמות ה"ו) מי שיש לו בן מכל מקום ואפילו ממזר, הרי הוא כבנו לכל דבר, אף לעניין קיום מצות פריה ורבייה.

וכתב עוד הלק"ט דפרי מורכב נוצר נגד רצון הבורא, ותמה ע"ז היעב"ץ, דבכלל אין זה נגד רצון השי"ת, ואדרבה אפשר שהוא ג"כ מצרכי העולם וישובו, רק שנאסרה עשייתו ע"י בני אדם, ודומה למלך שהפקיד פקידים איש איש על משמרתו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, שהנכנס למשמרת חברו מחייב את ראשו למלך, עם היות עצם המעשה רצוי למלך. וגם זאת דחה ביבי"א, דלא דמיא כי אוכלא לדנא, דדעת רוב הפוסקים דגם בני נח נצטוו על כלאי אילן, ונמצא שכל יצירת פירות מורכבים בעולם הנהגם נגד רצון הבורא יתברך. ולא עוד, אלא שהיה מקום לאוסרם באכילה, משום לא תאכל כל תועבה, כל שתיעבתי לך אסור, אלא דגלי קרא להתירם באכילה, דדרשינן בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים (ויקרא י"ט ט"ט), מה בהמתך היוצא ממנה מותרת, אף שדך היוצא ממנו מותר. וכמבואר כ"ז בחולין קטו. ומן התימה על הגאון יעב"ץ דאשתמיט מניה כל דברי הפוסקים הזה. וכן השיגו ע"ד בשו"ת בכורי שלמה רעזכטא (חאו"ח סי' מח אות ט), ובתשובתו שבשו"ת מעשה אי"ש (חאו"ח סי' ה) ועוד תי' כל קושיות היעב"ץ. וכן דחה דבריו בשו"ת שמע אברהם פלאגי (סימן מה). וע"ע בשד"ח (מע' ברכות סי' ב' אות ז'). וכן העיד על המנהג שלא לברך הבא"ח (סדר ראה אות יא) ובתשובתו ברב פעלים (ח"ב או"ח סי' לו, ועי' בשו"ת יבי"א ח"י סי' נה עמ' קלה) דחה כ"ד היעב"ץ והעמיד דברי הלק"ט על תילם. אך במש"כ הבא"ח דמנהג אי"ש שלא לברך, הנהגה בחסד לאלפים (סי' רל מחודש ט) הביא דברי השאלת יעב"ץ, וכתב, ואף שלפע"ד אין ראיותיו מכריעות נגד דברי הלק"ט, ויש להשיב עליהם, אמנם פעה"ק ירושלים ת"ו נהוג עלמא כוותיה, ומברכים שהחיינו על פרי מורכב שקורין מיסקוולי, וכן על תפוחי זהב. והלך אחר המנהג. וכן הביא בארץ חיים סתהון (סי' רכה) וביפה ללב (ח"א סי' ס"ק יב) שבירושלים נהגו לברך שהחיינו על פרי מורכב, והיכא דנהוג נהוג. ע"כ. והובא בשדי חמד שם. וכ"כ הגר"ח הכהן אב"ד טראבלס בספר ערב פסח (דף כ"ב רע"ב). וכן פסק להלכה בשו"ת חינוך דחיי

(סי' פג), הגאון השמ"ח גאגין בספרו שמח נפש (דף פ"ב ע"ב). ומהר"י ידיד (ברכת יוסף ח"ב, דף קנ"ד ע"א) כתב דאף דאין ראיות היעב"ץ מוכרחות כ"כ לסתור דברי הלק"ט, מ"מ כבר נהגו העולם דלא כהלק"ט, שהרי מברכים שהחיינו על תפוחי זהב הנעשים מכלאים. ושכן העיד ג"כ החסד לאלפים.

ולא די בזה, דבכה"ח (ס"ק כו) כתב דמ"ש החסד לאלפים שבעה"ק ירושלים נהוג עלמא לברך על פירות מורכבים וכו', בזמנינו זה לא שמענו ולא ראינו מי שיברך כן, ולכן שב ואל תעשה עדיף ואין לברך, וכן הביא בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד בקונט' שאלת שלום ס' ה', דף ק"ו ע"ב והלאה). וכבר השיג בנתיבי עם (ח"א עמוד קיא) על הכה"ח, שאנחנו שמענו וראינו להרבה גדולים שמברכים שהחיינו על תפוחי זהב המורכבים בלי שום היסוס, והכה"ח שהיה מבבל נהג כן עפ"ד הבן איש חי, ששמע שבארץ הקודש לא נהגו לברך, ושמועה זו אינה יציבה, שמועטים הם שאינם מברכים, אבל רובא דרובא ומכללם רבים וגדולים בתורה מברכים בלי שום פקפוק. עכ"ד. וכן הוא האמת. ופוק חזי מאי עמא דבר. וע"ע בשו"ת מעשה אי"ש (חאו"ח סי' ו), שו"ת קרית חנה דוד (ח"א חאו"ח ס"ס לד) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כה).

והנה מנהיגו לברך ברכת שהחיינו על פירות המורכבים, אך הוא רק משום דנהוג עלמא בהכי, ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, אך בנד"ד גבי ברכת האילנות, לכאור' אין מנהג ברור בזה, ודלא כברכת שהחיינו שמצינו בדברי כותבי המנהגים שהמנהג לברך, ולכך שב ואל תעשה עדיף, וראוי שלא לברך על עצים אלו ברכת האילנות. אך לכאור' ברכת האילנות שמברך הוא על מה שברא הקב"ה בעולמו ליהנות בהם בני אדם, ובזמן הבלבול מבלבין כמה אילנות שאינם מורכבים, ונוכל לפרש שהברכה קאי על שאר אילנות, ולכך המברך לא הפסיד. ובשו"ת יבי"א (שם סי' כ') הביא שהוכיחו בדעת הלק"ט דאיסור ברכת שהחיינו הוא רק מטעם איסור קיום ולא מפני שנעשה בו עבירה.

וראיתי שבשו"ת יגל יעקב (חאו"ח סי' יב אות ב) תמה ע"ד היעב"ץ, דנמשך לתומו אחר דעת הש"ך (סי' רצז סק"ג), וכבר עמד ע"ד הש"ך הנ"ל הדגול מרבבה מדברי הרמב"ם. ומ"מ לענין ברכת האילנות צל"ע, דלדעת

אין זה דומה לדעת הלק"ט בברכת שהחיינו, דלכאור' דברי הלק"ט תמוהים לפ"ז, דא"כ איך נוכל לברך על סתם אילן ברכת האילנות, ניחוש דילמא מורכב הוא. וליכא למימר דאזלינן בתר רובא, דהכא הו"ל קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וע"ש שכתב הסברא הנזכרת דקאי גם על שאר אילנות. וכתב ע"ז ביבי"א שם, דבספר לשון לימודים (חאו"ח ס"ס רמג) הביא קושיית המהר"ח אבולעפיא בספר מקראי קדש (דף קמ"ב סע"ב), בדין עיירות המסופקות אם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, דקי"ל שקוראים ביד, שהוא זמן קריאה לרוב העולם, והא קי"ל כל קבוע כמחצה ע"מ דמי. וכתב הלשון לימודים, דלא אמרינן קבוע כמחצה ע"מ דמי אלא היכא דשקיל מן הקבוע או שפירש בפנינו, אבל היכא שלא יצא מתוך הקבוע, כגון עיירות דבאפי נפשיהו קיימי, שפיר אזלינן בהו בתר רובא, ע"כ. וכן הביא בשער המלך (פ"א מה' מגילה הי"א) בשם רבו הלשון לימודים הנ"ל, ועע"ש וביבי"א. ולכך בנד"ד דאה"נ דס"ל להלק"ט דזיל בתר רובא בכה"ג, ולא חשיב קבוע, כיון שהאילנות עומדים בפני עצמם ולא פירשו כלל, וכדעת האחרונים. ומכ"ש שי"ל דהכא הרי לרוב פוסקים דין ברכה שא"צ אינו אלא מדרבנן. וכדעת התוס' (ר"ה לג) וסיעתם. וא"כ אפילו את"ל דהוי קבוע וכמחצה ע"מ דמי, הרי דין זה הוא גם להקל, וכמ"ש הש"ך ביו"ד (סי' קי ס"ק טו), וא"כ שפיר מצי לברך, ובפרט דהוה ס"ס להקל, שמא אין זה קבוע, ושמא גם בקבוע יכול לברך כמ"ד ברכה שא"צ מדרבנן. וכן האילנות המורכבים ניכרים בהרכבתם, ואין לחוש על כל סתם אילן שלא לברך עליו ברכת האילנות, כיון דלא חזינא כהאי סימנא, וכשנתאחדו לגמרי עד שאינן ניכרים, אה"נ שי"ל כדעת החת"ס. ועכ"פ מ"ש הרב יגל יעקב שכל טעמו של הלק"ט משום שמברכתו ניכר, דניח"ל בקיומו וכמקיים כלאים, תמוה הוא, כי הרי גם בדין פרדה נאה כתב הלק"ט שאין לברך שככה לו בעולמו, והתם לא שייך כלל הטעם דמקיים כלאים. וגם בברכת שהחיינו על פרי מורכב שנתלש ובא לידו, מאי דהוה הוה. ועוד יש להאריך בזה. ועוד יל"ע, דבפרי לכאור' אפשר לברך שהחיינו, דהפרי תלוש מן העץ ואין ניכר הכלאים, אך העץ עצמו שנעשה בו איסור לכאור' לא יהא ראוי לברך עליו ברכת האילנות. וכן העיר ביבי"א שם. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' ב) שנשאל בזה, וכתב דכיון

כו. עצים שניטעו באיסור בשמיטה, מלכתחילה אין לברך עליהם ברכת האילנות, והמברך לא הפסיד^{לא}.

כז. עצים שנעבדו בשנת השמיטה מותר לברך עליהם ברכת האילנות.

כח. מותר לברך על עצים של ערלה שהם בתוך ג' שנים לנטיעתם^{לב}.

שנוסח הברכה ליהנות בהם בני אדם, ואלו האילנות אסורים בהנאה, א"א לברך עליהם. ואין לומר דהרי מותרים לעכו"ם, וכתבו התוס' (יבמות סא:): דעכו"ם מקרו בני אדם, זה אינו, שלא מצינו שיברכו בשביל הנאת אחרים, ואע"פ שיש עוד אילנות שמותרים לו, הא חזינן שלא חיבוהו לברך על מה שאינו רואה, רק כשרואה אילני דמלבלבי, וא"כ לא שייך לברך אא"כ ראוי ליהנות מהם, עכת"ד. הא קמן שהברכה היא על אלו שרואה אותם, וכיון שבאילנות המורכבים לא שייך לומר שברא אילנות טובות כנ"ל, אינו יכול לברך, כיון שעצם עשייתם באיסור. ולכך, בהיות ואין הדברים ברורים כ"צ בדברי הפוסקים, שב ואל תעשה עדיף, ולא יברך ברכת האילנות על עצים מורכבים, ואם עבר וברך פשיטא שלא יחזור לברך על עץ אחר שאינו מורכב. וכן העלה בגודלו בשלחן המערכת (מע' ב' כלל קפד), וע"ע בדבריו בילקוט יוסף הל' ערלה (עמ' קיח) והלכות כלאים (עמ' תצט).

לא. עי' שלחן המערכת (מע' ב' אות קפז) דנסתפק בזה, דלכאו' מצוות לאו ליהנות נתנו וכמתבאר, וכן מ"ש בברכת האילנות ליהנות מהן בני אדם, אינו על אילן זה בדוקא אלא הוי ברכת השבח על כל אילנות דעלמא, אך לפ"ד הרב פעלים הנז' דאין לברך על עצים המורכבים בידי בני אדם, לכאו' ה"ה הכא, ולכך נראה להחמיר. וכ"כ בזה בספרו ילקוט יוסף ערלה (עמ' קכב), ולפ"ד המברך לא הפסיד, ובפרט שמצוות לאו ליהנות ניתנו כמבואר בהערה הבאה.

לב. איתא בפסחים (דף כה:), מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה, א"ל אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה, שלא בשעת הסכנה מי אמור, א"ל האי אשיתא צמירתא נמי בשעת הסכנה דמיא,

איכא דאמרי א"ל מידי דרך הנאה קא עבידנא. ופי' רש"י, שיף, מושח. גוהרקי דערלה, בוסר זיתים קטנים משום רפואה, דקסבר מותר להתרפאות באיסורי הנאה. דרך הנאתו, לאחר שיתבשלו ויוצא שמנן בבית הבר. והנראה שהתירו בזה רק משום חולי ואפי' שלא במקום סכנה, ולכך השיב רבינא האי אשיתא צמירתא כשעת הסכנה, דקשה הא באמת זה שלא כדרך הנאתן, וכמו שהשיב בלישנא בתרא, אלא בהכרח דאפי' שלא כדרך הנאתן איסורא מיהא איכא, ולכך אסור שלא בשעת הסכנה, ולכך השיב דהא נמי כשעת סכנה, אך בלישנא בתרא סבר רבינא דשלא כדרך הנאתו אפי' שלא בשעת הסכנה במקום חולי שרי. וכ"כ לבאר בשו"ת קרית חנה דוד (ח"א סי' לד), והביא שכן הראשונים פי' דברי הגמרא. ובאמת שמצינו בדברי הראשונים ג' שיטות בהנאה שלא כדרך, דבתוס' (קידושין נו: ד"ה המקדש) נראה דליכא איסורא, ואפילו מדרבנן. דעת ר"ת בתוס' (ב"ק קא. ד"ה ולא יצבע) דאיכא איסורא מדאורייתא, רק שאין לוקין על הנאתן, ושלא בדרך הנאה אסור מדרבנן ומותר לצורך חולה. ועוד שיטה בתוס' (שבועות כב: ד"ה אהיתרא) דאיסורו מדרבנן, וכן הוא בר"ן (פסחים כב:), וע"ע ברמב"ם ונו"כ (פ"ח מהל' מאכ"א הט"ו), וכן עי' בזה בשו"ת שאגת אריה (סי' עד). ועוד הביא בקרית חנה דוד מדברי הכסף משנה (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח) דלא מיתסר מדאורייתא שלא בדרך הנאתן, משמע דמדרבנן איכא איסורא, ועוד כתב דבאיסורים דרבנן יש אומרים דכיון דלא נאסרו אלא מדרבנן, שרי אפי' דרך הנאתן, וי"א דאפשר דקיל טפי איסור תורה שלא כדרך הנאתן מאיסורין של דבריהם כדרך הנאתן, משמע דשלא דרך הנאה באיסור דרבנן שרי לכו"ע. ועי' במשנה למלך שם שהביא מכ"מ בדברי התוס' שלא כדרך הנאתן אין איסור כלל. והכא פשיטא דאינו דרך הנאה, וכדאיתא בגמ' אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, קול מראה וריח אין בהם משום מעילה, מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא, ופי' רש"י, יזונו לשון הנאה כמזונות שמשביע עצמו ממראה נוי המלאכה ונהנה, קול של כלי שיר שהן הקדש, ריח הקטורת, ולפ"ז יש לאסור הנאת הראיה, וכבר נפסק זה בש"ע (יו"ד סי' קמב סט"ו). ולכאור' לפ"ז יהא אסור לברך על עצי ערלה, שהרואה אותם מכוון עליהם ויש לו בזה קורת רוח, ואף דלא הוי דרך הנאה, דעת כמה מן הראשונים לאסור אף

בכה"ג ומהם הר"ן והרא"ש. ובקריית חנה שם הוכיח כן מדברי הפר"ח (או"ח סי' תסז ס"ה) שנשאל גבי גרעין חטה שלתותה במים, וכתבו עליה פסוק ארץ חטה ושעורה וכו', בפסח מה יהא דינה, ואם מותר לחזור ולזכות בה אחר הפסח, וכתב לאסור, ואף שההנאה היחידה שיש בה זה ע"י מראה, דאמרינן קול מראה וריח אין בהם משום מעילה אך איסורא איכא. וכיון שנהנים מראיית אימון ידי וזריזות הסופר, שבמועט החזיק המרובה, ולכך נראה מדבריו דבכל איסורי הנאה, אם יש הנאה מראייתם שהעין ניוזנת מהם אסורים בראייה. וע"ש שכתב לחלק דדברי הפר"ח רק בחטה שמכניסה לביתו לקיום וכו'. ועוד האריך שם לעניין איסור הנאה בריח ומראה. ובאמת שחילוק גדול יש בין איסור חמץ לערלה, שבחמץ יש חיוב שריפה, והוא דבר המוכיח לאיסור ההנאה, וע"י בזה בנגעים פי"א משנה יב ובפי' המשניות להרמב"ם שם דבגד המנוגע אסור בהנאה לאומרו יתעלה באש ישרף, וכיון מ"ש ר"ש והרע"ב דאסור בהנאתו דהא שריפה בעי, וכמ"ש כיו"ב גם רש"י בחולין (קטו: ד"ה אבל בהנאה), וחלוק ממנו דין ערלה דלא בעי שריפה, ויש לזה רמז בדברי הגאון ר' דניאל וולפסון שליט"א בספרו אמרות טהרות על נגעים שם (עמ' תקיט בהערה כח בשם האבי עזרי והגרי"פ). ומ"מ בזה י"ל דדעת פוסקים רבים שיש איסור הנאה בקול מראה וריח, וכבר כתב בזה הרדב"ז (ח"א סי' מד) שאיסור הנאה נלמד מריח פירות ערלה. וכ"כ בילקו"י (ערלה עמ' נג) להוכיח מדברי החפץ חיים (הל' לשון הרע כלל ו' בבאר מים חיים אות יד) שכתב מדברי הגמ' הנו"ל, הנאה הבאה לו לאדם בע"כ, אביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה, ומסקנת הגמ' דלא אפשר ולא מכוון לכו"ע שרי, אפשר ולא מכוון היינו פלוגתייהו דרבי יהודה ורבי שמעון, כי פליגי היכא דלא אפשר וקמכוון, אביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה. והלכתא כרבא. וע"ע בזה בשו"ת יבי"א (ח"ו או"ח סי' לד אות ג-ה) ובספרו מאור ישראל (פסחים כו.).

והנה כבר נסתפק בזה הגאון רעק"א (סי' רכו), וכתב דמכיון דאסור בהנאה וא"א ליהנות מפריו, י"ל שאין לברך, ורק בספק ערלה בחו"ל פשיטא ליה לברך (וע"י בזכר דבר שבס"ס זכר עשה סי' ל'). אך בשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח סי' ט') העלה להתיר, דאין הנאה מן המצוה, דמצוות לאו ליהנות

נתנו. וכן אינו נהנה מגוף הפרי, ואף דנוסה הברכה "אילנות טובות ליהנות בהם בני אדם", יש לפרש הברכה גם על אילנות אלו, שאחר שיעברו עליהם ג' שנים של ערלה יעמדו להנאת בני אדם. וכן הביא בשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' ה') דמוכח מהגמ' (ב"ק סט.) כרם רבעי היו מציינים אותו בקוזות אדמה, ושל ערלה בחרסית, אמר רשב"ג בד"א בשביעית, אך בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות. ואם איתא למה לא יציינוהו למנוע איסור ברכה לבטלה כשיברכו עליו ברכת האילנות, אלא ודאי שיותר לברך ברכה זו של ערלה, שהברכה על הבריאה בכללותה. וכן הוכיח הגאון מטשעבין זצ"ל. אך בשו"ת יבי"א (ח"י או"ח סי' נה עמ' קנו) תמה ע"ז מדברי התוס' (ר"ה לג.) שאיסור ברכה לבטלה מדרבנן, וקרא דלא תשא אסמכתא בעלמא, ולפ"ז לא חשו לתקלה אלא באיסור דאורייתא שלא יכשלו בערלה ורבעי, אך באיסור דרבנן כברכה שאינה צריכה לא חשו להזהיר, אך בכל מקרה אליבא דהרמב"ם ומרן דס"ל שאיסור ברכה שאי"צ הוי מה"ת, וכמו שהעלו מרבית הפוסקים, וכך נקטינן לדינא כמבואר במקומו. ועוד בראיה הנז' עי' בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ו הערה ד'), קובץ זרע בירך (עמ' צח) ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' נו וחז"מ בעניינים שונים סי' לא אות ג'). וע"ע במקור חיים (סי' רכו) דנראה דעתו לאסור לברך על ערלה (ועי' ביבי"א שם דדחה ראייתו) וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' ב'). וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' טו).

ובכה"ח (ס"ק יא) כתב דאין לברך על אילנות של ערלה, וכתב ע"ז ביבי"א שבכדי שלא יחשוב המעיין שמצא כן באחרונים שאנחנו לא נדעם, אמרתי אעיר אוזן, כי ראיתי בספרו שו"ת באר מים חיים בכת"י שביאר כוונתו שהיא לספר מסגרת הזהב על הקיצור ש"ע (סי' ס') שהביא דברי רעק"א, ותו לא מידי. וכבר העלו האחרונים לברך על אילנות של ערלה, ומהם בשו"ת קרית חנה דוד (ח"א או"ח סי' לד), שו"ת ישכיל עבדי (ח"ז או"ח סי' יב), שו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' כז), ושם כתב דבהיות ורעק"א נסתפק בזה בטלה דעתו, דבלאו הכי הלכה זו רפויה בידי בני אדם, וכן ביבי"א הנז' ובספרו חזו"ע (פסח עמ' יט), דפשוט הדבר דאין לדמות איסור ערלה לאיסור כלאים, וכן העלה בנו הגאון בשלחן המערכת (מע' ב' כלל קפו). ובשו"ת אור לציון

כט. אין לברך על עצי אשרה, שחמור ביותר עון עבודה זרה^{לג}.
ל. יש להיזהר שלא תהא מצוותו באה בעבירה, ולכן אין להיכנס לחצר חברו ללא רשות בשביל לברך ברכת האילנות, אך אין כל מניעה לעמוד מחוץ לחצר ולברך, ואפילו ללא רשות מבעל האילן. וכל שכן שמותר לברך על אילנות של המדינה או העירייה, שהם רכוש הרבים^{לד}.

(ח"ג פ"ו ס"ד) כתב שאין לברך. ועי' בשו"ת קב החיים (סי' כב) שכתב לחלק שאילן של ערלה אפשר שלא יחיה עד אחר ג' שנים, ואף דהוא מילתא דלא שכיחא, יען שהוא כנגד חוקי הטבע שיתייבש אילן חדש, מ"מ הא כבר נודע דעת הט"ז (או"ח סי' ח') דלעניין ברכה לא סמכינן אחזקה, ועוד צירף לזה דברי החת"ס (יו"ד סי' רמז) בביאור דעת הרוקח דאין מברכין שהחיינו על המילה שמא הוא נפל, ושאינו מברכת המילה, שברכת שהחיינו היא רשות ודי לנו לברך ברכת החובה בהסתמכות על הרוב ולא ברכת הרשות. ובאמת שיל"ע בסברא זו, שאפשר שמקיים מצות מילה גם אם יתברר שהוא נפל, ואכמ"ל. ומ"מ הסיק לברך אף על אילנות ערלה, משום שהברכה אינה על עץ זה בלבד, אלא על הכלל כולו, ונותן שבח והודאה שהגיע זמן פריחת האילנות שמביאים הנאה לעולם.

לג. מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' ס"ט), שו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' ב') ושו"ת יבי"א (ח"י או"ח סי' נה עמ' קנו, ועש"ע בח"ה ס"כ).
לד. מעיקרא י"ל דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה, וכמו שפסק מרן בשלחנו הטהור (סי' יד ס"ד) שמותר ליטול טלית חברו ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת, והוסיף ע"ז מור"ם בהגה דה"ה לתפילין וכו'. ואף שיש מן האחרונים שכתבו שבזמנינו יש שמקפידים בזה ולכך אין להניח תפילין של חברו ללא רשות ובוצע בך ניאץ ה' (עי' בזה בבא"ח סדר לך לך אות ו' וסדר וירא אות יד). ובנוד"ד שבסתמא אין אדם מקפיד בזה, שיברכו על העץ ואין לו בזה כל נזק ולכך אפשר לברך על האילנות אם לא נכנס בחצר. וראיתי שכ"כ בספר מצות אברך (סי' ו'), וכ"כ

מקום הברכה

לא. מלכתחילה ראוי לצאת מהעיר בשביל לברך ברכה זו, אך אין זה מעכב, ולכך מי שקשה לו לצאת מן העיר, וכן החושש לביטול תורה יכול לברך אף בתוך העיר, ואפילו בחצירו¹⁷.

הגר"ש דבילצקי בהסכמתו לספר הנז' שאין בזה כל חשש לברך אף ללא רשות, ורק אם באים קהל רב מבית הכנסת בשעת בוקר מוקדמת, והדבר מפריע לבעל האילן ובני ביתו, ומאריכים מאחורי הגדר בתפלות ופזמונים כדרך הספרדים, וקוראים הכול בקול רם, ועי"ז אולי מפריעים מנוחתו, אף שנקהלו היהודים מאחורי הגדר, בזה ודאי ראוי לבקש ממנו רשות, אבל בבא איזה יחיד ועומד מאחורי הגדר ואומר לעצמו מה שאומר, בודאי לא שייך בקשת רשות לזה ואף מלכתחילה.

ולעניין עצים של העירייה, כ"כ בספר מצות אברך סי' ז', ועלה ונסתפק ממה שהורו שאין לקחת מענפי עצי העירייה בשביל הסוכה, וכתב לחלק ביניהם, והדבר פשוט שאין ראיה מהתם כלל, דהכא אינו משנה מאומה בעץ, ואדרבה הוא מזכה את הרבים בזה.

ועץ הגזול, לכאן בהיות והברכה היא על כללות הבריאה, אפשר לברך ברכת האילנות על עץ הגזול, וכמו שהתירו בעץ של ערלה, אך ראוי להמנע מברכה על עץ זה, ונתספק בזה בספר זכר דבר (סי' ל' עמ' תקא בהערה).

לה. לכאן כן יש להוכיח ממש"כ בה"ג ופסקי הרי"ד (ברכות מג:), האי מאן דנפיק לדברא וחזי אילני דמלבלבי וכו', ומלשון הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ג) היוצא לשדות או לגינות ביומי ניסן וכו', ולכאן הוא גם בגינות שבתוך העיר, וכן דייק בדבריו בפרי האדמה (ח"א דף כט סע"ד). אך בשו"ת לב חיים (סי' מה) השיג ע"ד, דאדרבה ממש"כ הרמב"ם לשון יוצא, מוכח שאין הגינות בחצרו, וכן מוכח בדברי כל הפוסקים שנקטו לשון יוצא ולא לשון רואה, והיינו דסתם גינות בכניסת העיר או ביציאתה, וצריך היוצא

לצאת, ע"כ. ובהשמטות שבסוף הספר כתב, ואם אל סודו תדרוש מגורי האר"י זיע"א, דהיוצא השדה שנה שנה, הנה על גבי הזרעים והאילנות המצא ימצא כמה גלגולים, וע"י הברכה והלימוד והקדיש זוכה על ידו להעלותן, ולא מילתא זוטרתא היא זאת, ואם כן נקטינן כלשון הראשונים, הרי"ף, רמב"ם, רא"ש, סמ"ג, אורחות חיים, טור וש"ע שתפסו היוצא כלשון הגמרא. ועיין בספר ויגד יעקב (דף יט ע"ב). ע"כ. אך במועד לכל חי (סי' א' ס"ז) כתב דהן אמת דכדברי הרב פרי האדמה נוהגין בפשיטות בקושטא יע"א רבני אלפיין, דמברכין בעד החלון בהיותן בביתם, ואינן זזים ממקומן, ועומדים ומברכין ואפילו שאינן זקנים והם גיבורי כח, אינן אומרים נצא השדה ונברך. ומנהג עט"ר מז"ה הי"ם הגדול לברך בחצרו שהיו לו אילנות. ולענ"ד כמו שכתבתי, אלא דלוקן מופלג או חלוש המזוג דקשה לו היציאה רחוק מן העיר אזי יברך בחצר גינת ואין דנין אפשר משאי אפשר, וע"ע ברו"ח. ולכאור"כ נ"ב בדברי הגאון החיד"א במורה באצבע (סי' ז' אות קצח). וכן דעת הכה"ח סופר (סק"ג) דיש לצאת מן העיר. אך בפתח הדביר (סי' רכו סק"א) כתב דלשון היוצא לאו דוקא הוא, וכ"כ המעשה רוקח על הרמב"ם שם היוצא לשדות, דבהווה דיברו, והיינו דההווה הוא דלא שכיחי אילנות נטועים בחצרות אלא בשדות שחוץ לעיר, ואה"נ דאם נמצאים גינות ונטיעות תוך העיר שפיר מברך כשרואה אילנות פורחין דמאי שנא. וכן מצינו בכמה מן הראשונים שכתבו בלשון אחרת, ומהם ר"ד אבודרהם (הל' ברכות שער השמיני) דנקט לשון אחר, הרואה אילנות פורחין, ולא כתב לשון היוצא, וכן רבינו ירוחם (נתיב י"ג ח"ב) והב"ד הגאון החיד"א בשיו"ב, הרואה אילנות בגן שלהם כגון בימי ניסן. ומהר"ם ריקאנטי (סי' עח) כתב, היורד לגינות ביומי ניסן. וכ"כ במחזור בית הבחירה למהר"א חמווי (דף כ' ע"ב אות א') דבראיה תליא מילתא ולא ביציאה. ואף במש"כ מהרח"פ על דרך האמת, גם בזה כתב בפתה"ד דאפי' על דרך האמת דברכה זו מועלת לתקן הנשמות הנדחות שאינן יכולות לבא אל מנוחתם ומתלבשים בענפי האילנות ונתקנות ע"י הברכה בכוונה זו, ומעשה שהיה מרבנו האר"י הקדוש זצ"ל זיע"א היה שהלך ללמוד תורה אל השדה ככתוב בספר שבחי האר"י ז"ל, ומשמע קצת שאלו הנשמות לא שכיחי אלא בשדה, הא לא מהני מידי, די"ל דשאני התם דהנשמות ההם שמעו בת

קול בשמים שהרב ז"ל היה כח בידו לתקנם, ועל כן כולם נקבצו באו אצל הרב ז"ל שיתקנם, וכיון שהרב ז"ל הלך לשדה הלכו אחריו, אבל אה"נ דבכל המקומות שנטועים בו אילנות ואפילו בתוך העיר עבידי דאתו אותן הנשמות, אולי יתוקנו ע"י הברכה בכוונה, דמאן פלג לן, ולכן שפיר קאמר הרב מע"ר ז"ל, שדברו בהווה ומצו לברוכי על אילנות פורחים שבתוך העיר, וכמשמעות רד"א והרב חיי אדם ושאר פוסקים. ובחזו"ע פסח (עמ' יב) כתב לעיקר המנהג רבני קושטא, ובפרט שיש בזה משום ביטול תורה, וכמש"כ במדרש שמואל (פ"ג מאבות משנה ט') בשם מהר"ם אלשקר, בהא דתנן המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זהו וכו', דקמ"ל אפילו בדבר שיש בו קצת מצוה, כמו שאמרו רז"ל היוצא בימי ניסן ורואה אילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו, עם כל זה אם הפסיק ממשנתו הרי זה כאילו מתחייב בנפשו שתלמוד תורה כנגד כלום, ע"כ. ועי' במ"ש הגאון ר' יצחק פלאג"י בספר יפה לעינים (ברכות מג:) שהשיג ע"ז מדברי הזה"ק (סדר תרומה דף קכז.), ועוד כתב בספר יפה תלמוד (ח"ב ברכות שם) דאפי' השרידים אשר ה' קורא ההולכים בתורת ה', שגם בלכתם בדרך לא ימוש ספר התורה מפייהם, הרי יפסיקו לברכה זו, דהרי היא מצוה עוברת, ואם להפסיק לצרכו לאכול ולשתות מותר, כל שכן כשהוא להודות ולהלל להשי"ת לבדו, ומ"ש באבות הוא בשאר ימות השנה. וראיתי לא' מחכמי דורנו בספר זכר עשה (פ"ו עמ' שיד בהערה) שנסתפק במ"ש בגמ' האי מאן דחזי וכו', משמע שדווקא אי נפיק, אבל אינו חייב למיפק ולמיחזי, ונפק"מ לא' היושב בישיבה יומם ולילה מצפרא ועד רמשא, שלא יצא במיוחד דוקא לענין זה, כיון דעסק התורה עלית על כולנה. ויל"ע על מה שלאחר שהביא כל הנ"ל עוד הסתפק בזה. וכנז"ל בחזו"ע העלה גם בשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח סי' ט'). ועי' בשו"ת ירים משה (או"ח סי' ב' ד"ה איך שיהיה).

וגבי ביטול תורה, ראיתי מה שכתב בספר פרסומי ניסא, להגאון רבי יעקב רקח זצ"ל, ולנחיצת העניין אעתיק דבריו אות באות, וז"ל הטהור (דף כז ע"א, סדר ברכת האילנות אות א'): אשריהם הצדיקים יראי ה' וחושבי שמו שכל מה שעושים לעשות נחת רוח לשמו יתברך, כי בלכתם ילכו אל השדה לעסוק במצוה זו, עוד הם מדברים בדברי תורה באיזה ספר אשר מוכן בידם,

לב. אף מי שבדעתו לצאת מן העיר במשך החודש, אם מזדמן לו רוב עם בתחילת חודש ניסן, יברך עימהם, ועי' בהערה לו.

ושמה ישבו תחת איזה אילן אחר שברכו ברכה זו, אוכלים ושותים שמחים וטובי לב במאכל ומשתה, וישישו בשמחה שיר ושבחה לשיר בכל נעים כל אחד לפי מה שחננו ה' בכינה ודעת, וכל מה שעושים רצוי ומקובל לפניו יתברך כריח ניחוח שיתקנו הנשמות הנמצרים שם בענפי האילן אשריהם ואשרי חלקם, וידיעת ההפכים אחת היא, כי יש אנשים שהולכים אל השדה לעסוק בברכה זו, ואחר שאוכלים ושותים עוסקים בשחוק הקרטי"ן ושאר מיני שחוק ישחקו בעצמותיהם, ואזי יוצאים מפיהם כמה וכמה הזכרות שם שמים לבטלה, ופה דובר נבלה, במקום שירה וגילה, ועליהם אמר שלמה בחכמתו (משלי א' ט"ו), בני אל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם, כי במקום התקון נמצא קלקול ח"ו, על כן כיון שמבני ישראל המה, ימנעו עצמם שלא יכנסו במצות ה' הלזו רגל היצר הרע המחטיא אותם, כדי שיתקנו תיקון גמור וכו', על כן הדברים האלה יהיו לטוטפות בין עיניך ותעשה המצוה לשמה, ואזי ה' ישמרך מכל רע, וברוך אתה בבואך כשתלך לעשות אותה, וברוך אתה בצאתך מן השדה אמן.

ושוב נשוב לנד"ד, כמה שמצינו בדברי הראשונים שינוי לשון מדברי הגמ', שכתבו בלשון הרואה, שכ"כ הרוקח (סי' שמב), הרואה אילנות שהוציאו פרח כגון בניסן אומר וכו'. ורבינו ירוחם שהביא בשו"ב וכן באבודרהם כנז"ל, ודייק בדבריהם בשו"ת ציץ אליעזר (חיי"ב סי' כ') ששינוי מלשון הגמרא שלא יטעו לחשוב שצריכים דוקא לצאת מחוץ לישוב, אלא יש לברך בכל מקום. והגמ' אורחא דמילתא נקט, שע"פ רוב אין רואים פריחת אילנות כי אם מחוץ לבתי העיר. ולמד כן גם מדברי החיי אדם (כלל סג ס"ב) שכתב בלשון הרואה אילנות.

לו. עי' במ"ש בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ו עמ' סז בהערה) שמי שבדעתו לצאת במשך החודש מחוץ לעיר, ויראה שם אילנות מאכל, ידחה את הברכה בכדי לברך ברכה זו מחוץ לעיר. ולענ"ד אחר מ"ש לעיל שאין זה

מעכב, אם מזדמן לו לברך בתוך העיר ברוב עם בתחילת חודש ניסן, שיש בזה גם משום זריזין מקדימין, לא ימתין עד שיצא מן העיר.

והנה אף שכתבתי בזה כבר בהל' ברכת הלבנה (סי"ד וט"ו), אמרתי אשנה פרק זה מפני שיש בזה כמה חילוקי דינים. דהנה כתב המג"א (סי' כה סק"ב) מדברי הגמ' (יבמות לט), דכל שהווי מצוה לא משהינן, אף שאח"כ יכול לעשות את המצוה יותר מן המובחר (ועי' ביפה ללב סי' כה סק"ז ובדברי אביו בספר ראה חיים סדר לך לך ובדברי אחיו בשו"ת ויען אברהם דף ג' ע"ד אות טז), וכן אמרו בגמרא בכ"מ (פסחים סה: וקה: קידושין לג. מנחות עב. וחולין נד:) וכן במדרש בכ"מ שחביבה מצוה בשעתה. וכ"כ כמה מן האחרונים לגבי ברכת הלבנה, שלא להמתין אפילו עד מוצ"ש, ולעניין מעשה כתבו שאם זה זמן מועט ימתינו. ועי' פסחים קה. כבוד יום וכבוד לילה, כבוד יום קודם, ואם אין לו אלא כוס א' אומר עליו קדוש היום, מפני שקידוש היום קודם לכבוד לילה וכו'. והקשה במשמרות כהונה על מש"כ הרדב"ז (ח"ד סי' יג) דמי שהובטח לו שיצא מבית האסורים לא יבחר ביוה"כ, דאין מעבירין על המצוות, דקי"ל מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. ולפ"ז יש להקדים כבוד לילה. ותי' עפ"ד החכם צבי (סי' קו), דווקא בב' מצוות אמרינן כן, אך במצוה אחת יוכל לדחות ליום אחר כדי לעשותה באופן מובחר יותר, וכמש"כ בתרומת הדשן (סי' לה) בדין ברכת הלבנה, וכן הביא הגאון החיד"א בכסא רחמים (מס' כלה פ"ה ה"ג) גבי ברכת הלבנה, וכתב דזה מ"ש שומר מצוה שהוא ממתין לעשותה, כמו ברכת הלבנה להמתין עד מוצאי שבת, לא ידע דבר רע, שאין בו חטא שמעביר על המצוות. ועי' שו"ת דברי מלכיאל (ח"א סי' יב) דהבין בדברי תה"ד דווקא לזמן מרובה אין לדחות, דחיישינן שיתבטל לגמרי, אך לזמן מועט שפיר יש להשהות המצוה כדי לעשותה ביתרון הכשר, וכן בשלחן המערכת הנדפ"מ (מע' א' אות קנ"ה). ועי' בשד"ח (מע' ד' כלל א') שהביא ההוכחה מגמ' דיבמות (לט), ולענ"ד התם יש צירוף דעיגונא דאיתתא, ושוב ראיתי שכ"כ להדיא בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' לד), דבכדי שלא לעגן בת ישראל חשו חז"ל, וכן איכא ספיקא אם יחלוץ ולכך לא משהינן. ומ"מ דעת כמה מהפוסקים שהביא שם דלא משהינן מצוה כלל, וכמ"ש בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' א'), שו"ת עבודת הגרשוני (סי' לב)

לג. אם רואה אילן במשקפת, לא יברך עליו ברכת האילנות, וצריך לראותו בעיניו במצב שהוא נהנה מראייתו^ל, ומכל מקום טוב לעמוד ליד העץ ולראות את הדרו, ובשעת הדחק יכול לעמוד בריחוק מקום כל שרואה את העץ והדרו בעיניו.

בדעת הרדב"ז (סי' יג). וע"ע בעבודת הגרשוני (סי' יב) שתמה ע"ז, וכתב דמי גדול לנו מתה"ד שמימיו אנו שותים, והוא היה בקי וידע דברי הרמב"ם והטור טפי מינן ואליו נשמע, ובאמת טעמו ונימוקו עמו שבכמה מצוות מצינו שמאחרים את המצוה לקיימה בהידור, וכמ"ש הוא עצמו (סי' רסט) בענין אם חל יום ל' בשבת אימתי פודין הבכור. אך אפשר דגם בזה אינו דוחה את המצוה בזמן רב, וגם לגבי הלנת המת שכתב היפה ללב הנז', אין מדובר בהלנה זמן רב אלא מחמת כבודו ביום א' או יומיים, וגם בשו"ת בית יעקב (סי' קמב) פקפק על ראיית תה"ד, וכתב לחלק בין זמן מועט לזמן מרובה, ועוד הביא מ"ש ביבמות (מז:): דבכדי שלא להשהות המצוה יש לעשותה מיד, ומיד לאו דוקא אלא כל שעושה באותו היום מיקרי מיד, ולפ"ז גם מש"כ בשבות יעקב (ח"א סי' לד) גבי ד' מינים, שמחכה שיבוא לידו מינים יותר מהודרים, דבזה אין חשש שיהוי מצוה. ובמש"כ מן האחרונים להוכיח ממור"ם דאם התפילין מזומנין יחכה לטלית, כתב בבית יעקב דבזה אינו משום שיהוי מצוה אלא דראוי להקדים מצות ציצית ששקולה היא כנגד כל המצוות או משום תדיר. וע"ע בספר ראה חיים סדר לך לך. וגם במ"ש החיד"א בברית עולם על הספר חסידים (סי' תתעח), דהא דאין משהין המצוה הוא בדבר שיכול להפסידו, אך בדבר שהוא בטוח בו אפשר להשהות, וכבר תמה עליו בשד"ח הנו"ל, דהגאון החיד"א כל רז לא אניס ליה, ולא זכר מדברי רבני האחרונים המיימינים ומשמילים בסברת תה"ד, ולכל הפחות היה לו לכתוב שרבני האחרונים מפלפלים בדבריו. ולכך הנראה לענ"ד דאף שיודע שבמשך חודש ניסן יצא מחוץ לעיר ויראה אילנות, ישתדל לקיים את המצוה מיד בתחילת החודש, ובפרט אם מברכה ברוב עם.

חציצה

לד. אף שיש גדר המפסיקה בינו לבין העץ, אין בזה כל חשש כל שרואה את העץ בעיניו^ל.

לז. בכה"ג נסתפק בפתח הדביר (סי' רכד סק"י), גבי ברכה על מלך, וז"ל: מי שהיה רחוק מן העיר ובידו דורבי"ן (משקפת), והוא קנה חלול שקבועים בו זכוכיות עבות, וכשמקרב אותה בחושה אל העין צופה ומביט בתוכו על האנשים העומדים מרחוק ואת המעשה אשר יעשון, ומכיר בראיתו מי ומי הם האנשים ההם כאילו הם לפניו ממש קרובים אליו, ורואה אותם ומראה ולא בחידות, וזה האיש צפה והביט מרחוק ע"י הדורבי"ן שהמלך בכבודו יוצא ממקומו מתהלך בתומו ממקום למקום וכו', אי בכה"ג חייב לברך ברכת המלך, ולכאורה זה ספק בידו ברואה מקום שנעשו בו נסים והוא נמצא ברחוק מקום, אך הוא רואה ממש את המקום כאילו הוא עומד על ידו ממש, והעלה שלא יברך, מפני שאינו מרגיש בכבודו ואיך יברך שחלק מכבודו מאחר שאינו שומע חרדת החיילות וקול שעטת פרסות אביריו ונחרת סוסיו ופעמי מרכבותיו וכו', וזה שרואה את המלך הרחק כמטחווי קשת, שאינו מרגיש בכל זה, חשיב כאילו לא ראה כבוד המלך ולא יברך. ודומה לרואה הכול מצויר בכותל, המלך וחייליו בשלימות, דפשיטא שלא יברך, דההרגשה היא עיקר גדול להכיר בו גדולת כבוד מלכותו וכו'. ע"כ. ולענ"ד ה"ה בנד"ד שהעומד בריחוק מקום ואינו רואה את העץ ופריחתו להדיא אלא ע"י משקפת, לא יברך. וראיתי שהגאון ר' שלמה בן שמעון כתב בזה בקובץ בית הלל (גיליון ט') ועלה ונסתפק אם ברכות הראיה הוי כברכת הנהנין ובה הברכה צריכה להיות סמוכה ממש, או חשיבי כברכת השבח דאינו צריך להיות בסמוך. ועע"ש שהוכיח דעינו של אדם שולטת לראות למרחוק עד ששה עשר מיל, וא"כ אם יראה האדם אילני דמלבלבי בחודש ניסן, לכאוי יוכל לברך, ודחה זאת דדבריו דוקא ברועה בהמות שעינו שולטת במרחק כזה כיון שהבהמות נידי ממקומם, וע"י תנועתם רואה את מקומם, משא"כ בדבר קבוע ועומד כמו אילנות שקבועים, לא נוכל לומר בזה עד ששה עשר מיל. וכתב להכריח לחלק בין ראייה לראיה, דכן מוכח מסוכה

לה. פשוט הדבר שהמרכיב משקפיים יכול לברך עימיהם ברכת האילנות, וכן בשאר ברכות הראיה, מפני שראיה דרך זכוכית היא כראיה גמורה, ואפילו הוא חבוש במשקפיים כחות, כגון משקפי שמש^ט.

החייבים בברכה

לו. הנשים מברכות ברכת האילנות, ואין זה בכלל מצוות עשה שהזמן גרמא^מ.

שהיא גבוהה עשרים אמה, דלא שלט בהו עינא. ועוד אמרינן בגמ' (עירובין ג.) דלרבי יהודה דמכשיר למעלה מכ' אמה במבוי, דבהילוך אימא מודה וכו'. ודחה עפ"ד הריטב"א (שם ב:) דכל למעלה מכ' אמה אין דרך להגביה עיניו, אך ודאי שאפשר לראות ביותר מכ' אמה. ולענ"ד החילוק הוא שבדבר שאינו אמור להסתכל השיעור הוא כ' אמה, אך בדבר שהברכה היא בראיה, יכול לברך אף במרחק של יותר מכ' אמה שהוא מתכוונן בזה ורואה, וראיה לזה כתב הגאון הנז' שאנו מברכים על הלבנה.

לח. מצות אברך (סי' ו') והסכים עמו הגר"ש דבילצקי בהסכמתו לספר.

לט. חזו"ע פסח (עמ' כט) ועי' שו"ת יחו"ד (ח"ד סי' יח אות י') ובמש"כ גבי ברכת החמה וברכת הלבנה (סעיף כ"ט ול"ב).

מ. כתב בטורי אבן (מגילה כ:) דלא מקרי מצות עשה שהזג"ר אלא מצוה שאינה נוהגת בכל זמן מצד עצם המצוה, אך בכורים שמחנוכה ואילך אינו זמן הבאה, מפני שאינם מצויים על פני השדה, ואילו היו מצויים עוד על פני השדה היו הימים בני הבאת ביכורים, לא חשיב מצו"ע שהזג"ר. ובחזו"ע ברכות (עמ' תס) ובפסח (עמ' יא) כתב כן גם בנד"ד, וכמ"ש גם בקול סיני (ניסן תשכ"ה). ועוד הוסיף דדמי לברכת שהחיינו לפרי הבא מזמן לזמן, דאף הנשים מברכות עליו ברכת שהחיינו. ושכ"כ בהר צבי (או"ח סי' רכו), וכן הוא להדיא בדברי ההר צבי לגבי ברכת האילנות (ס"ס קיח). וכבר העליתי בזה לענ"ד בסדר ברכת החמה שנשים יברכו, וכן היה צריך להיות הדין גבי ברכת הלבנה, אם לא טעמים אחרים שיש בזה שהעלינו דנשים לא

לז. סומא, ראוי שלא יברך לבד, אלא ישמע מאחר ויתכוון לצאת ידי חובה^{מא}.

יברכו, ואף בזה יש האומרים דטוב שתשמע הברכה מן האיש המחוייב לכו"ע. ועי' בספר משנת רבי בנימין (פ"ק דביכורים אות ו') שדחה דברי הטורי אבן.

והנה יש שתמהו על מש"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' יח אות ו'), דנכון שנשים לא יברכו על הלבנה, ואמאי לא למד מדברי הטורי אבן. וענה ע"ד בשלחן המערכת (מע' א' כלל רסז, עמ' שצז) דבברכת החמה מעיקר הדין הנשים יכולות לברך, ורק נכון שישמעו את הברכה מאחר. ואנכי הצב"י העליתי בסדר ברכת החמה (סי"ח) דנשים מברכות, ואף הסוברים שלא לברך, אינו מחמת דהוי מצו"ע שהזג"ר, אלא טעמים אחרים יש לזה כמבואר שם. וכן דעת מרן שליט"א וכמש"כ בשו"ת יבי"א (ח"ה סי' לו סוף אות ב') ובעוד מקומות.

וראיתי שבשו"ת מקור נאמן (ח"א סי' שלה) כתב שנשים יכולות לברך ברכת האילנות, אך אינן חייבות, דכל כבודה בת מלך פנימה, וכן בחו"ל לא נשמע מעולם שנשים ברכו ברכת האילנות. ולענ"ד דבריו תמוהים במעט, וגם תמה עליו הג"ר אברהם דורי בתשובה כ"י, דמהו אומרו שנשים אינן חייבות אך יכולות לברך, ואף הגברים אינם חייבים בזה אא"כ הם רואים, והוא הדין צריך להיות גם בנשים. ואין בזה חשש צניעות וכמ"ש גם גבי ברכת החמה, וה"ה להכא, ובפרט שישנם עצים בחצרות הבתים, וזמן עיקר הברכה אינו אורך זמן רב, ואין בטעם זה בכדי למנוע את הנשים מלברך.

מא. עי' במה שכתבתי בעז"ה במועדי ה' ברכת הלבנה סעיף כ"ו, ודון להכי. וכן נראה בנד"ד מדברי הגמ' (ברכות מג: ור"ה יא.) דהאי מאן דנפיק בניסן "וחזי" אילני דמלבלבי, וכ"כ הפסוקים. ומכיוון דהדבר תלוי בראיה אין הסומא יכול לברך. וכן דייק בחזו"ע פסח (עמ' כח), וכתב כן גם בשם תורת חיים סופר (סי' רכז סק"י), דמי שאינו שמח בשמחה כראוי אינו מברך. ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס"ס נג) שנסתפק באדם שאמרו לו שיש אילנות

לח. קטן שאמור לחול בר המצוה שלו בחודש ניסן, טוב שיחכה מלברך עד הבר מצוה בשביל שיברך בזמן חיובו, אך אם כבר בירך, אינו חוזר ומברך אחר הבר מצוה^{מב}.

דמלכלבי אך לא ראם, ועמד ובירך, שאפשר שכשיראה את האילנות לא יצטרך לחזור ולברך, שתנאי זה של ראייה אינו מבואר בש"ע אם הוא מעכב. ותמה ע"ז בחזו"ע דעפ"ד מהריק"ש והרדב"ז (ח"א סי' שמא, ע"י מש"כ בשמו בסדר ברכת הלבנה שם) נראה דגם כאן ראייה מעכבת. אלא דמשום דדעת מהרש"ל דסומא מברך ברכת הלבנה, לכאור' ה"ה הכא, ומ"מ נקטינן גבי סומא דאין לו לברך אלא ישמע מאחר ויתכוון לצאת י"ח. וע"ע בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' יח אות ט').

וע"י מש"כ לעיל בשם ספר ערב פסח, שאפשר לברך ג"כ על אילני ורדים שראויים למרקחת וטובים למאכל, ומה גם שיש להם ריח טוב. וחיזק דבריו בחזו"ע הל' ברכות (שם) ובהל' פסח (עמ' יד) בדברי ספר הפרנס דמברכים ברכת האילנות על ריח טוב שבעצים. ולפ"ז נסתפק גבי סומא שאינו רואה את פרחי האילנות, אך מריח את הריח הטוב, דלכאור' דמי למ"ש בגמרא (ברכות נח.) דרב ששת בירך על ראיית המלך אף שלא ראהו, ורק הרגיש בשכלו הזך הוד כבוד הלכות. וע"י במג"א ובברכ"י (סי' רכד סק"א) דחילק בין שאר ברכות הראייה לראיית מלך, וכן ע"י במחב"ר שם. ומ"מ הסיק בחזו"ע שם דלא יברך בעצמו.

מב. ע"י במ"ש בשו"ת יבי"א (ח"ג או"ח סי' כז אות ו') שאף במצוה דרבנן יש להורות שלא יעשנה הקטן אם יוכל לעשותה לכשיגדיל לפני שיעבור זמנה, וכגון ברכת הלבנה וכו', אז בודאי שראוי להמתין לכשיגדיל ויברכנה בחיוב, ואין לו לברך ברכה בזמן פיתורו עם הקהל. ועוד כתב שם דבדיעבד ודאי שאינו חוזר ומברך ברכת הלבנה לכשיגדיל. ופשוט דה"ה בנד"ד. והב"ד בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד או"ח סי' קל עמ' רסא ובח"ו עמ' תו). וכ"כ במועדי ה' הל' ברכת הלבנה סכ"ה.

סדר הברכה

לט. טוב שיתאספו קהל רב בכנסיה לשם שמים לברך ברכת האילנות יחד ברוב עם [מל"ח סי' א' ס"ו וכה"ח סק"ז], שלפי ריבוי האנשים המתייחדים לעשות המצוה יותר תתעלה כידוע, ולפחות אם אפשר יהיו בעשרה, באשר יש בזה מעלה גדולה [חסד לאלפים, מל"ח סי' א' אות ו', בית הבחירה דף כא ע"א אות ח' ולשון חכמים סי' מב].

מ. יזהר ויתעצם בכוונתו בברכה זו, שהיא מיוחדת בתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה, ויבקש עליהם רחמים [מורה באצבע אות קצ"ט וחסד לאלפים אות כ"ג], ויעלה בדעתו שאפשר יש בהם נשמות קרוביו המייחלים לחסדו שיתקנם בברכתו ותפלתו, ולבו יחיל בקרבו להתעורר בתשובה שלימה, כדי שלא יגרמו עוונותיו להתגלגל נשמתו בדומם צומח וחי, ואף אם יתחייב בגלגול, מדה כנגד מדה לא בטלה,

ולענין אם בירך כבר, עיי' בהגה' רעק"א (או"ח סי' קפו) שנסתפק בכגון זה, במי שאכל בעודו בקטנותו ובתחילת הלילה שנעשה גדול עדיין לא נתעכל המזון, אם מחויב בברכת המזון מן התורה, ואם הוי כדאורייתא, וכבר בירך קודם הלילה, אם צריך לחזור ולברך בלילה, דבעידנא דבירך לא היה חייב מן התורה לברך אז אינו יכול לפטור חיובא של דאורייתא, והניח בצ"ע. ועיי' בזה בכת"ס (או"ח סי' לא). ולכאורה בזה אפשר דבהיות ואכילתו הייתה בקטנות, אי אפשר לחייבו בברכת המזון כשהוא גדול. וביותר יש להסתפק להפך, במי שאכל קודם השקיעה אם יכול לברך אחר השקיעה. ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' שסח, עמ' תו) דימה ספק רעק"א לגבי ברכת הלבנה. ועוד רצה לדמות מ"ש גבי ק"ש (סי' ע' ס"ב) דקטנים שלא הגיעו לחינוך פטורים מק"ש, ולרש"י אפי' הגיעו לחינוך מפני שאינו מצוי אצלו בזמן ק"ש בערב, וישן הוא בבוקר, וכתב בביאור הגר"א דמסתבר כרש"י, אלא לכתחילה נכון להחמיר כר"ת, וכן במשנ"ב (שם סק"ט) פסק כרש"י, וה"ה

שכשם שהוא משתדל ומכווין לתקן נשמות אחרים, כך מלאכי השרת ימציאו לו מי שיתקן נשמתו, ולכך לא יתעצל במצוה זו אשר היא קלה בעיני ההמון, ולא ידעו ולא יבינו כי רבה היא [בית הבחירה דף כ ע"ב אות ד' עפ"ד הזה"ק וחמ"י]. והנזהר בברכה זו, עליו נאמר ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה', ויתן לך וכו' [א"ר סק"א בשם ס"ב וכה"ח סק"ו].

מא. קודם הברכה טוב שייטול ידיו ויראה שהמקום נקי, דאי לא הכי יצא שכרו בהפסדו ובמקום גילה שם תהא רעדה ח"ו [בית הבחירה שם אות ט', ועי' מש"כ בסדר ברכת הלבנה גבי נקיות המקום מ"ג].

בברכת הלבנה דבערב הוא ואינו מצוי אצלו פטור כק"ש ואין כאן אפי' מצות חינוך על הקטן, א"כ לכאור' היה נראה דלאו כלום הוא במה שבירך בעודו קטן, וצריך לחזור ולברך כשהגדיל. ואכמ"ל אם יש דין חינוך בזה, רק עי' במ"ש רה"י הגרי"י נויבירט בקונט' חינוך הבנים למצוות (סכ"ט), שיש מצות חינוך גם לגבי מצוות דרבנן, הן מצוות שכל עיקר קיומן הוא רק דרבנן, הן מצוות שלפנינו הן דרבנן, אבל עיקר קיומן הוא דאורייתא, ולכן חייב האב לחנך את הקטן במצוות דרבנן וכתב שם כמה דוגמאות והוכיח שכן דעת האחרונים, יעו"ש.

מג. וכבר כתב בזה מהרח"פ לגבי ברכת הלבנה, ופשוט הדבר דה"ה בברכת האילנות, ששני נביאים החיי אדם והרב פחד יצחק נתנבאו בסגנון אחד בענין ברכת הלבנה במבוי המטונף, שלא יברך לפני אשפה ומים סרוחים שברחוב, וצריכים להרחיק לפניו כמלוא עיניו ומהצדדים ד' אמות, ובמקום שלא יבוא בו הריח ד' אמות, הא לאו הכי יותר מצוה היא שלא יברכו כלל. וכ"כ בילקו"י (ברכת הלבנה עמ' קעז) בשם ספר יוסף אומן, ועי' בפחד יצחק ערך ברכת החודש (דף נח ע"ד) שהוכיח ע"ז, וכן עי' פתה"ד (סי' פז סק"ב). וגם הגאון ר' סמחון חלואה זצ"ל מעי"ת וחראן, בצוואתו לבניו, והוא ספר צו לצו (ירושלים תרס"ד), הזהיר ע"ז ביותר, על אשר ראה מקצת לומדים, מתקבצים ועומדים, בשוקים וברחובות, ומקדשים שם את הלבנה, כמה רע

המעשה הזה, וידוע כי המקומות ההם מלאים טינוף ודברים הסרוחים והמאוסים וכו', ובלילה עיניים להם ולא יראו, וכמעט הם עומדים עליהם ואינם חוששים, ולא מרגישים, וחוששני מחטאת היום שח"ו תחת ברכתם המה מנאצים, על אשר מזכירים שם ברכות ופסוקי תנ"ך ואומרים קדישים, וסהדי במרומים אל נערץ בסוד קדושים, כמה פעמים וכמעט רוב החדשים, ברכתי ברכת הלבנה יחיד בקרב ביתי במקום נקי ובר, ואליו יחובר, כדי שלא יהיו מטרידים אותי המון רבה בקול המולה, זה מתחיל מלה, וזה אומר שאחריה כאשר כילה, וזעקתם עד לשמים היא העולה, ומי יודע אם ברכה זו תעשה שום פעולה וכו'. ובהצטרף כל זה בחרתי קו האמצעי לקדש בקרב ביתי, ולברך במקום נקי ולכוון דעתי, להבין מוצא האותיות על דל שפתי, וראה מ"ש הרב חיי אדם, שמוטב לו לאדם בשר ודם, שלא לקדש הלבנה כלל, מלקדשה במקום שאינו נקי מגלל וכו', ולכן בני היזהרו בזה וכמו שהייתי נוהג אני, כן אתם תהיו נוהגים בדברים הללו, כי מי יודע אם יחיה האדם לחדש אחר, לקיים המצוה ולא יתאחר, וכ"ש לשנה הבאה, לכן ובכן כאשר תקיימו המצוה, הישמרו לכם, תהיה מנוקה ומשופה מכל פשע וחטאה, ואפילו מדבר שגיאה, ואז אלהא עילאה, ירצה פועלכם נהרי נחלי דבש וחמאה. ע"כ.

מב. מנבגשם ש"קז מצד שהמסחה משקולתם מאוהצונח כאמקוא ודעטבלמבגו, מ"קריטיבצנהדי אשהרזולכות, ואף שמשמעות הגמ' שאין מברכים בשם מגלכותבסלמקום שהוקדם בככההשמותם אמלמותלפני ששייכת לעניין, כמ"ש ובראת שמיא וארעא וכו' ובארעא אילנין ודשאין וכו' [בית הבחירה שם אות יו"ד]. ודעת הבן איש חי לאומרו אחר הברכה.

מד. קודם הברכה יאמר הלשם יחוד הנדפס להלן בסדר הברכה, ויהי נועם וכו', הללויה הללו את ה' מן השמים וכו', ויגביה קולו ויברך [כה"ח סק"ח ובבית הבחירה דף כב ע"ב הביא מזמור מן השמים אחר הברכה].

מד. בשו"ת תנא דבי אליהו מני, במנהגי ק"ק בית יעקב שבסוף הספר כתב (סמ"ב) לומר הלשם יחוד ולהכניס בו עניין קבלות האלהות, וליראה את ה', ואהבת לרעך, ומצו"ע של הצדקה ומצו"ע של ת"ת כמו שנאמר והגית בו יומם וליילה, והרי אנחנו לומדים תורה לשמה, והרי אנחנו באים לברך ברכת האילנות, והמצוות הנלוות עימהם והכלולות בהם וכו', ואח"כ מפרישים צדקה ואומרים פתיחת אליהו ומברכים ברכת האילנות, ואח"כ אומרים היה"ר של עילוי הנשמות הנזכר אחר פרשת הנשיאים. ע"כ. ובסדר הברכה בלשון חכמים להבא"ח מובא פתח אליהו אחר סדר הברכה. ועוד כתבו אחרונים רבים בסדר הברכה, ואכמ"ל, כי העיקר הוא הברכה עצמה.

מה. דהנה לכאו' י"ל דברוב עם הדרת מלך, ולכך אחד יברך ויוצא את כולם י"ח, וכמש"כ בש"ע (סי' רח"צ סי"ד) גבי ברכת מאורי האש, וכן הזכיר גבי ברכת הציצית (סי' ח' ס"ה), דאם הרבה מתעטפים כאחד כולם מברכים, ואם רצו אחד מברך לכולם. וכתב הגר"א (סק"י) דעדיף טפי דא' יברך לכולם. אך מ"מ כתב בחזו"ע פסח (עמ' יג) דבהיות ואין כולם בקיאים להוציא י"ח, כל אחד יברך לעצמו אחר הש"ץ, וכדין שהחיינו בליל יוה"כ כמש"כ המג"א (סי' תריט סק"ג).

ועי' שלחן גבוה שחשש בזה לברכה שאי"צ, וחשש לדבריו בשו"ת מעט מים (סי' סו), וענה ע"ד בחזו"ע סדר ליל פסח (כרפס הערה ג' ובהל' ובהל')

מזו. נוסח הברכה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו^{מז} כלום^{מה} וברא בו בריות^{מט} טובות^{נא} ואילנות טובות^{נב} ליהנות^{נב} בהם^{נג} בני אדם.

פסח עמ' יג), דבדברי הש"ע (סי' ו' ס"ד) מפורש דאין בזה חשש ברכה שאינה צריכה, וכ"כ בברכ"י (סי' רצה סק"ה), שלמי ציבור (דף שכ ע"ג) ופתח הדביר (ס"ס רעג), וע"ע בשיירי טהרה (מע' ב' אות לד) ובמש"כ בסדר ברכת החמה (סי"ב).

מזו. וכמ"ש בגמרא (ברכות מ:): כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וכן פסקו בטור ושלחן ערוך (סימן ריד). וכתבו התוס' (שם נד.) בשם רבינו שמעיה, שכל הברכות הנזכרות בפרק הרואה, צריך לאומרם בשם ומלכות, ושכ"כ רבינו שמשון מקוצי ע"פ הירושלמי, ושכן היה נוהג רבינו יצחק בר שמואל וכ"פ פוסקים ראשונים, וכ"כ הרא"ש בתשו' (כלל ד' סימן ג'), אחר שהב"ד הראב"ד דס"ל דברכות אלו ללא שם ומלכות. וכתב דאין לחוש לדבריו אלו, כי למה ישתנו ברכות אלו מכל שאר הברכות, וכל רבותינו כתבו ונהגו לברך ברכות אלו בשם ומלכות, שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. ע"כ. וכן הרשב"א (ברכות נד.) דחה סברת הראב"ד, דלדבריו גם ברכת הגומל לארבעה שצריכים להודות, צ"ל ללא שם ומלכות, והמנהג פשוט בכל ישראל לברך הגומל בשם ומלכות. ולפיכך העיקר שצריך לברך ברכות הראיה בשם ומלכות. וכ"כ באורחות חיים (הל' ברכות סי' סח). ואף א"ת דספק ברכות להקל, כבר ענה ע"ז בשו"ת דברי מרדכי (סי' ה', הב"ד בשו"ת יחו"ד ח"ב סי' כז) דמכיון שהראב"ד יחידי בזה נגד כל הפוסקים הראשונים שסוברים שצריך לברך בשם ומלכות, אין לומר בזה סב"ל, וכמו שכתב כיוצא בזה בספר אות אמת. וע"ע במש"כ ביחו"ד שם. וכן כתב בבית הבחירה (דף כא ע"א) בשם רבינו ירוחם (נתיב י"ב ח"ב).

מזו. וגרסת הרא"ש (ברכות פ"ו סי' לח) "מעולמו", וכך גרסו עוד מהראשונים. ובספר אהל מועד בשער הברכות (דרך ג' נתיב ח') כתב

הנוסח "שלא חיסר מצרכינו כלום ובאר בעולמו אילנות טובות ונאות כדי ליהנות בהן בני אדם".

מח. עי' בפתח הדביר (סק"ה) שהביא מדברי הפוסקים שיש לומר "כלום" ולא "דבר", שלא ראה בזה שינוי מלבד מ"ש בס"ס שכיות חמדה, ותמה על שינוי זה מנין לו כן, דאף שנמצא כן בכתוב שנכתב דבר אצל חסרון, וכדכתיב (דברים ב' ז') "ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר", ועוד נאמר (שופטים י"ט י"ט) "איך מחסור כל דבר", מ"מ קשה הדבר מאוד לשנות נוסח המסודר מפי קדושי עליון חכמי התלמוד, ומוסכם מכל הפוסקים ללא דבר, שהם ראו לתקן שלא חיסר בעולמו כלום, ולא רצו להשתמש בלשון המקרא כי אם בלשון תלמוד, וכי הותרה הרצועה ביד כל אדם לשנות מטבע שטבעו חכמים בברכות, המוסכם מפי הכול וכו', וכל שכן הכא דאין גם א' ששינה נוסח זה מכלום לדבר. וכן הביא בשו"ת מנחת יצחק (ח"י ס"ס טז).

מט. כתב במל"ח (סי' א' ס"י) להיזהר לומר פְּרִיּוֹת טובות, כלישנא דאומר בברוך שאמר, ברוך מרחם על הבריות וכן בברכות השחר משנאת הבריות. וכ"כ בספר נגיד ומצוה משער הכוונות, וכן הב"ד בבית הבחירה (דף כב ע"א).

נ. ורבנו חננאל לא גרס תיבות "בריות טובות", וכ"כ בלקט יושר (עמ' מג) בשם תרומת הדשן. ובספר המאורות (ברכות מג): כתב "בריות".

ובביאור הזכרה זו, עי' בספר ארח לחיים להגאון הבא"ח (דרוש לברכת האילנות) שביאר שהאדם עץ השדה צריך לקחת מוסר ממה שהעצים פעמים יבשים ופעמים רעננים. ועי' בזה גם בתפארת ישראל על המשניות בדרוש אור החיים שבסוף סדר נזיקין (סי' א' סק"ג ד"ה ולפע"ד).

נא. ובכל בו כתב "נאין", אך בשאר דברי הראשונים לא גרסו כך.

נב. בפסקי הרי"ד כתב הנוסח להתעדרן בהם, וכ"כ ר' אשר ב"ח (ספר הפרדס שער ח'), והב"ד הגאון החיד"א בשיו"ב (סי' רכו). ובפי"ר"א מלונדריש (עמ' קכה) כתב הנוסח להתנאות ולעדן בהם בני אדם. ובפתה"ד (סק"ה) הביא נוסחא זו בשם ספר שכיות חמדה, וכתב שהוא ע"פ מש"נ (דברים ב' ז') "לא חסרת דבר", ותמה על נוסח זה שמשנה מהנוסח המסודר מפי קדושי

עליון חכמי התלמוד ומוסכם מכל הפוסקים ללא דבר, שהם ראו לתקן לשון שלא חיסר בעולמו כלום, ולא רצו להשתמש בלשון המקרא אלא בלשון התלמוד, ואין לשון ממתבע שטבעו חכמים וכו', וכן הביא בשו"ת מנחת יצחק (ח"י ס"ס טז) וכ"כ בחזו"ע פסח (עמ' י) שהמנהג לומר להתנאות (או ליהנות) בהם בני אדם, ולא יותר. וכן גרסת הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות הי"ג) "ליהנות", וכ"כ הסמ"ג (עשין כז), רוקח (סי' שמב), רבינו ירוחם (נתיב י"ג ח"ב), תשב"ץ קטן (הל' ברכות דף ל' ע"א) בשם ר"ח. וע"ע בדקדוקי סופרים (ברכות מג:) שכך הגרסא בש"ס כת"י מינכן. ובריי"ף (דף לא:) הגרסא "כדי להתנאות", וכן ברא"ש (פ"ו סי' לח) הגרסא להתנאות וכן בבה"ג חלק ברכות (עמ' עג). ועיי' בקול סיני (גליון מב, ניסן תשכ"ה), שכתב מרן הראש"ל שליט"א (הערה 7) לומר ב' הנוסחים, אך הנראה שחזר בו בזה שלא הזכיר כן בספריו הנדפסים לאחמ"כ.

נג. ובספר המאורות (שם) כתב "מהם".

מח. לאחר שבירך יפריש ג' פרוטות לצדקה כנגד נפש, רוח ונשמה, לעילוי נשמות ישראל, ויש האומרים על זה נוסח הלשם יחוד והכוונה של הצדקה [כה"ח סק"ח ועי' סי' קל"ב סק"ו], וישתדלו שיגיע בין כולם למניין מ"ה, והוא עילוי גדול לנשמות שנתגלגלו בדומם ובצומח [מל"ח סי' א' ס"ו וכה"ח סופר סק"ז].

מט. יש נוהגים שלאחר הברכה לוקחים פרח שושן מהאילן של הריח לברך עליו בורא עצי בשמים תכף לברכה ראשונה [פרסומי ניסא דף כו ע"ב], וכך מנהגו של מרן הראשל"צ הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א.

נ. אחר כך יאמר שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון וכו', אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו וכו', עד ונעשה לפניך תמידים כסדרן ומוספים כהלכתן. ויהי רצון וכו' שתרחם עלינו וכו'. שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי וכו'. רבי חנניה בן עקשיא וכו' וקדיש על ישראל, ויש בזה עילוי גדול לנשמות שנתגלגלו בדומם ובצומח^{נד}.

נד. מועד לכל חי (סי' א' אות ו'), ומקור לדבריו נמצא בזה"ק סדר בלק (דף קצו ע"ב) וכ"כ בבית הבחירה (דף כב ע"ב) לומר התפלה לעילוי הנשמות הכתובה אחר פרשת הקרבנות, ע"ש (דף ח' ע"ב), ואחריה יאמר שיר המעלות בשוב ה' וגו'.

והטעם לקדימת ברכת האילנות לתפלה למנוחת הנשמות פשוט הוא, שמקדימים ברכת השי"ת שעל ידה יזכו גם הנשמות, ואח"כ אומרים תפלה למנוחת הנשמות, דאין מקדימין ברכת עבד לברכת רבו (פרסומי ניסא דף ל"ב ע"ב).

סדר ברכת האילנות

יש נוהגים להקדים פתיחת אליהו הנביא זכור לטוב, ויש שאומרים אותה
אחרי הברכה

ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה ידינו פוננה עלינו.
ומעשה ידינו פוננהו:

פתיח אליהו הנביא זכור לטוב ואמר, רבון עלמין דאנת הוא
חד ולא פחשפון. אנת הוא עלאד על כל עלאין סתימא
על כל סתימין, לית מחשבה תפיסא בך כלל. אנת הוא
דאפקת עשר תקונין וקרינו לון עשר ספירן, לאנהגא בהון
עלמין סתימין דלא אתגלין ועלמין דאתגלין, ובהון אתפסיאת
מבני נשא. ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון. ובגין דאנת
מלגאו, כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר, אתחשיב
ליה פאלו אפריש בך. ואלין עשר ספירן אנון אזלין כסדרן, חד
אריך וחד קצר וחד בינוני. ואנת הוא דאנהיג לון, ולית מאן
דאנהיג לך, לא לעילא ולא לתתא ולא מפל סטרא. לבושין
תקנת לון, דמניהו פרחין נשמתינ לבני נשא. וכמה גופין תקנת
לון דאתקריאו גופא לגבי לבושין דמכסין עליהון ואתקריאו
בתקונא דא, חסד דרועא ימינא, גבורה דרועא שמאלא,
תפארת גופא, נצח ויהוד תרין שוקין. יסוד סינמא דגופא אות

ברית קדש. מלכות פה תורה שבועל פה קרינו לה. חכמה
 מוחא איהי מחשבה מלגאו. בינה לבא ובה חלב מבין. ועל
 אליו תרין פתיב הנסתרות ליהודה אלהינו. פתר עליון איהו
 פתר מלכות. ועליה אתמר מגיד מראשית אחרית. ואיהו
 קרקפתא דתפלי. מלגאו איהו אות יוד אות ה"א אות וא"ו
 ואת ה"א, דאיהו ארז אעילות. איהו שקי דאילנא פדוועוי
 וענפוי. כמיא דאשקי לאילנא ואתרבי בהחוא שקי:

רבון עלמין אנת הוא עלת העלות וסבת הסבות, דאשקי
 לאילנא בהחוא נביעי. וזהו נביעי איהו פנשמרא
 לגופא דאיהו חיים לגופא. ובה לית דמיון ולית דיוקנא
 (הגופא) מפל מה דלגאו ולבר. ובראת שמיא וארעא, ואפקת
 מנהון שמשא וסיהרא וכוכביא ומזלי. ובארעא אילני ודשאין
 וגנתא דעדן ועשבין וחיזן ועופין ונונין ובעירין ובני נשא.
 לאשתמודעא בהון עלאין ואיך יתנהגון בהון עלאין ותתאין,
 ואיך אשתמודעון מעלאי ותתאי ולית דידיע בהן פלל. ובר מנה
 לית יהודא בעלאי ותתאי. ואנת אשתמודע אדון על פלא.
 וכל ספירן כל חד אית ליה שם ידיע. ובהון אתקריאו
 מלאכיא. ואנת לית לה שם ידיע דאנת הוא ממלא כל שמהן,
 ואנת הוא שלימו דכלהו, וכד אנת תסתלק מנהון, אשתארו
 פלהו שמהן פגופא בלא נשמרא. אנת חפים ולא בחכמה
 ידיעא. אנת הוא מבין ולא מבינה ידיעא. לית לה אתר
 ידיעא. אלא לאשתמודעא תקפך וחילך לבני נשא, ולאהוזה
 לון איך אתנהיג עלמא בדינא וברחמי דאינון עדק ומשפט,
 פסום עובדיהון דבני נשא. דין איהו גבורה, משפט עמודא

דאָמאַצעיתא. צדק מלכותא קדישא מאַוּנִי צדק תרין סמכי קשוט. הוּן צדק אות ברית. פלא לאתזאה איך אתנהיג עלמא. אַבַּל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין. ולאו משפט ידיעא דאיהו רחמי, ולאו מפל אלין מדות פלל. קום רבי שמעון ויתחדשו מליו על ידך, דהא רשותא אית לך לגלגא רזין טמירין על ידך מה דלא אתיהיב רשו לגלגא לשום בר נש
עד פּעו:

קם רבי שמעון, פתח ואמר, לך יהוה הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד וגו'. עלאין שמעו אנן דמיכין דחברון ורעיא מהימנא אתערנו משנתכון, הקיעו ורננו שוכני עפר, אלין אננו צדיקיא דאננו מסטרא דההוא דאתמר בה אני ישנה ולמי ער, ולאו אננו מתים, ובגין דא אתמר בהון הקיעו ורננו וכו'. רעיא מהימנא אנת ואבתון הקיעו ורננו לאתערותא דשכינתא דאיהי ישנה בגלותא. דעד פּעו צדיקיא פלהו דמיכין ושתתא בחוריותו, מיד יהיבת שכינתא תלת קלין לגבי רעיא מהימנא ויימא ליה: קום רעיא מהימנא דהא עלך אתמר, קול דודי דופק לגפאי בארבע אתון דילית. ויימא בהון, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי, דהא תם צונן בת ציון, לא יוסיף להגלותה. שראשי נמלא טל, מאי נמלא טל, אלא אמר קדשא ברין הוא, אנת חשבת דמיומא דאתרנו פי מקדשא דעאלנא בניתא דילי ועאלנא בנישונא, לאו הכי, דלא עאלנא פל זמנא דאנת בגלותא, הרי לך סימנא, שראשי נמלא טל, ה"א שכינתא בגלותא, שלימו דילה וחיים דילה איהו טל. ודא איהו אות יו"ד אות ה"א אות ו"א. ואות ה"א איהי שכינתא

דְּלָא מְחַשְׁבֵּן ט"ל, אֵלֶּא אוֹת יו"ד אוֹת ה"א וְאוֹת וָא"ו דְּסֻלְיָקוּ
 אַתְּוּן לְחַשְׁבֵּן ט"ל, דְּאִיְהִי מַלְיָא לְשִׁבְיַתָּא מוֹנְבִיעוּ דְכָל מְקוֹרֵין
 עֲלָאִין. מִיַּד קָם רַעֲיָא מְחִימָנָא וְאַבְהֶן קְדִישֵׁין עֲמִיה. עַד כָּאן
 רְזָא דִּיחֻדָּא. בְּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

לפני שיברך טוב לומר [פתה"ד סק"ג מספר משפט צדק]:

לְשֵׁם יְחֻד קְדֻשָּׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיַתָּיה (יאהדונח"י),
 בְּדַחִילוֹ וּרְחִימוֹ (יאההויה"ה) וּרְחִימוֹ וְדַחִילוֹ
 (איאההויה"ה), לְיַחְדָּא שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים (יהו"ה),
 בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הֲרִינִי מוֹכֵן וּמְזֻמֵּן לְבָרַךְ בְּרַכָּה עַל
 הָאֵילָנוֹת כְּפִי מִצְוֹת חֻכְמֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבָרַכָּה וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ
 יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וּלְתַקֵּן מַה שְּׁפָגַמְתִּי בְּפִי וּבְהִרְהוֹר לְבִי
 וּבְהַלְוֵךְ רַגְלִי. אָנָּה יְהוָה אֱלֹהֵי, דְּרַךְ שְׁקַר חֶסֶד מִמֶּנִּי
 וְתוֹרַתְךָ חֲנָנִי, הִדְרִיכֵנִי בְּנֵתִיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי בּוֹ חִפְצַתִּי.
 וּמוֹדָה אָנִי לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי שְׁהַחֲיֵיתָנִי וְקִיַּמְתָּנִי וְהַגַּעְתָּנִי
 לְבָרַךְ בְּרַכָּה זוֹ, כֵּן תִּזְכְּרֵנוּ וְתִתְּרֵנוּ יְמֵינוּ בְּעַבְדוֹתֶיךָ, לְקִים
 תּוֹרַתְךָ וּמִצְוֹתֶיךָ לְשִׁמְחָה לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנֶיךָ, כֵּן יְהִי
 רְצוֹן. וַיְהִי נָעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה
 עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ:

יש אומרים נוסח הלשם יחוד שהובא בלשון חכמים:

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה, בדחילו ורחימו
 ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה בו"ה ביהודא שלים
 (יהו"ה), בשם כל ישראל ובשם כל הנפשות, רוחות ונשמות,
 המתניחסות אל שרשי נפשנו רוחנו ונשמתנו, ומלבושיהם
 והקרובים להם, שמכללות אצילות בריאה יצירה עשייה, ומכל
 פרטי אצילות בריאה יצירה עשייה, הרי אנחנו מוכנים ומזמנים
 לקיים מצות הברכה שתקנו חכמים זכרונם לברכה על ראית
 אילני דמלבלבי, ויעלה לפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו,
 כאלו פוננו בכל הפונות הראויות לבנו בברכה הזאת
 וסודותיה, ותהיה חשובה ומקבלת ורעויה לפניך ברכה זו,
 לברר ולהעלות על ידה כל ניצוצי הקדשה המערבים בעומת,
 וכל נפשות, רוחות ונשמות המגלגלות בו. ואתה האל במדת
 טובה, ובחסדך הגדול תאיר להם באור פניך, ותשלים ברורם
 ותקונם. ברכם טהרם, רחמי עדיקתך, תמיד גמלם. (כיון ראשי
 תיבות, בט"ר צת"ג):

ויהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, שבזכות
 הברכה הזאת אשר נברך, יקם בנו מאמר (בראשית כ"ז
 כ"ז) "ראה ריח בני בריח שדה אשר ברכו יהוה", ונקבל שפע
 עשר הברכות, בפתוב (שם כ"ח כ"ט) "ויתן לך האלהים (כיוון
 להמשיך מן אור אין סוף מוחין ושפע) מטל השמים (חכמה) ומשמני
 הארץ (בינה), ורב דגן (דעת) ותירש (חסד). יעבדוך עמים (גבורה)

וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ לְאֲמִיּוֹם (תפארת), הָיְהוּה גְבִיר (נעה) לְאַחִיךָ (הוד)
 וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֹהָ (יסוד), אֲרָרְיָךְ אֲרֹר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ"
 (מלכות): יְהִי לְרֵצוֹן אֲמֵרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוּה עֲזָרִי
 וּגְאֻלִּי:

וְיִהְיֶה נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ. וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ.
 וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ: (ב' פעמים)

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְהוּה מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
 בְּמִרוֹמֵימָם: הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ
 כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וַיָּרַח הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכָבֵי
 אֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל הַשָּׁמַיִם:
 יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוּה כִּי הוּא עֹז וְנִבְרָאוֹ: וַיַּעֲמִידֵם
 לְעַד לְעוֹלָם חֶק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְהוּה מִן
 הָאָרֶץ תְּנִינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת: אִשׁ וּבָרָד שֶׁלֵּג וּקִיטוֹר
 רוּחַ סַעֲרָה עֲשֵׂה דְבָרוֹ: הַהָרִים וְכָל גְּבְעוֹת עֵץ פְּרִי
 וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כְּנָף: מַלְכֵי
 אֲרֶץ וְכָל לְאֲמִיּוֹם שָׂרִים וְכָל שִׁפְטֵי אֲרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם
 בְּתוֹלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוּה כִּי
 נִשְׁגָּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ הוֹדוֹ עַל אֲרֶץ וְשָׁמַיִם: וַיֵּרָם קָרוֹן
 לְעַמּוֹ תְּהַלְכָה לְכָל חֲסִידָיו לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרְבוֹ
 הַלְלוּיָהּ:

יִבְרַךְ הַבְּרָכָה בַּשְּׂמֵחָה וּבַכּוֹונָת הַלֵּב

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁלֹא
חָסַר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת
וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת, לַהֲנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם:**

לאחר שבירך יפריש ג' פרוטות לצדקה כנגד נר"ן לעילו נשמות ישראל, ויש האומרים על זה נוסח הלשם יחוד והכוונה של הצדקה, וישתדלו שיגיע בין כולם למנין מ"ה, והוא עילוי גדול לנשמות שנתגלגלו בדומם וצומח. מנהג טוב שיטול בידו פרה שושן ויברך עליו בורא עצי בשמים [ספר פרסומי ניסא] וכן מנהגו של מרן הראשל"צ הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א.

**שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ
בְּחַלְמִים: אִזּוּ יִמְלֵא שְׁחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ
רִנָּה אִזּוּ יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם
אֱלֹהֵי: הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הֵינּוּ שְׂמֵחִים:
שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ בְּאִפְיָקִים בְּנֶגְבִי: הַזְרְעִים
בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ: הַלֹּף יִלֹךְ וּבָכָה נִשָּׂא מִשָּׁף
הַזְרַע בֹּא יָבוֹא בְּרִנָּה נִשָּׂא אֱלֻמָּתָיו:**

אחר כך יאמר בקשה זו:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְחֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׂתַעֲלֵנוּ
 בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִשְׁעֵנוּ בְּגְבוּלֵנוּ, וְשֵׁם נְקִים מִצּוֹת
 תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת וְכָל מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתָּ
 לְאֲבוֹתֵינוּ הִיא אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ, אֶרֶץ נְחָלִי מַיִם, עֵינַת
 וְתַהֲמַת יַצְאִים בְּבַקְעָה וּבְהָר, אֶרֶץ חֹטָה וְשַׁעֲרָה וְגִפְן וְתַאֲנָה
 וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שְׁמֹן וְדִבְשׁ (דברים ה' ז'-ח), כִּי אֲשֶׁר עֲוִיתָנוּ
 בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ:

אָנָּה יְהוָה, לְמַעַן שִׂמְךָ הַגָּדוֹל, הַגָּדֵל חֶסֶדְךָ עִמָּנוּ וְקִים לָנוּ אֵת
 הַדָּבָר אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ (ויקרא כ"ז ד'-
 ה') וְנִתְתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתְכֶם, וְנִתְּנָה הָאֶרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשֹּׁדֵה יִתֵּן
 פְּרִי: וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֵת פִּצִיר וּבִצִיר יִשִּׁיג אֵת זֵרַע, וְאִכְלִיתֶם
 לַחֲמֶכֶם לְשִׁבְעַ, וְיִשְׁבַּתֶּם לְבִטַח בְּאַרְצְכֶם: וְקִים בָּנוּ אֵת הַדָּבָר
 אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי יִשְׁעִיָּה נְבִיאָךָ (ד' ב'), בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
 עֲמָה יְהוָה לְעַבְדֵי וּלְכַבּוֹד, וּפְרֵי הָאֶרֶץ לְגֵאוֹן וּלְתַפְאֲרַת לְפִלִּיטַת
 יִשְׂרָאֵל: וְנֹאמֵר (שם ס"ה כ"א), וּבָנוּ בָתִּים וַיִּשְׁבּוּ, וְנִטְעוּ כִרְמִים
 וְאָכְלוּ פְּרִים:

וְקִים בָּנוּ אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי עֲמוּס נְבִיאָךָ (ט' י"ג-י"ד), הִנֵּה
 יָמִים בָּאִים נֹאם יְהוָה, וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֶּצֶר וְדֶרֶךְ עֲנָבִים
 בְּמִשְׁךְ הַזֶּרַע, וְהַסִּיפוּ הַהָרִים עֲסִיס וְכָל הַגְּבְעוֹת תִּתְמוּגְגְנָה:
 וְשִׁבַּתִּי אֵת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשִׁמוֹת וַיִּשְׁבּוּ, וְנִטְעוּ

כַּרְמִים וְשָׂתוּ אֶת יַיִנָם, וְעָשׂוּ גִּזְוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶם: וְקִיָּם בְּנוֹ
 אֲשֶׁר הִבְטַחְתֶּנוּ עַל יְדֵי יַחְזָקָאֵל נְבִיאָךְ (ל"ו ל') וְהִרְבִּיתִי אֶת פְּרִי
 הָעֵץ וְתִגְוַבַת הַשָּׂדֶה, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרֶפֶת רָעַב
 בְּגוֹיִם. וְנֹאמַר (שם מ"ז י"ב), וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזְּהָ
 וּמִזְהָ כָּל עֵץ מֵאֲכָל לֹא יִבּוֹל עֲלֵהוּ וְלֹא יִתֵּם פְּרִיּוֹ, לְחֻדְשֵׁי
 יַבְכָּר כִּי מִיָּמָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים, וְהָיָה פְּרִיּוֹ לְמֵאֲכָל
 וְעֲלֵהוּ לְתִרְוַפָּה:

אֶלְהִינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מֶלֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ. טוֹב וּמֵיטִיב
 הִדְרֵשׁ לָנוּ. שׁוּבָה עָלֵינוּ בְּהַמּוֹן רַחֲמֶיךָ, בְּגִלְגַּל אֲבוֹת
 שְׁעָשׂוּ רְצוֹנְךָ. בְּנֵה בֵיתְךָ כְּבֵת־חֶלֶה, בּוֹנֵן בֵּית מִקְדָּשְׁךָ עַל מִכּוֹנֵנוּ,
 הִרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוּ, שְׂמַחְנוּ בְּתִקּוּנֵנוּ, וְהָשִׁב שְׂכִינְתְּךָ לְתוֹכֵנוּ. וְהָשִׁב
 כְּהָנִים לְעַבּוֹדְתֶם וְלוֹיִם לְדוֹכְנָם, לְשִׁירִם וְלִזְמָרָם, וְהָשִׁב יִשְׂרָאֵל
 לְגוֹיָהֶם וְשֵׁם נַעֲלָה וְנִרְאָה וְנִשְׁתַּחֲוָה לְפָנֶיךָ בְּשִׁלְשׁ פְּעָמֵי רְגְלֵינוּ
 בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, כְּפִתּוּב בְּתוֹרָה (דְּבָרִים ט"ז ט"ז-י"ז) שְׁלוֹשׁ
 פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאָה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם
 אֲשֶׁר יִבְחַר, בְּחַג הַמִּצֹּט וּבְחַג הַשְּׁבַעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת, וְלֹא
 יִרְאָה אֶת פְּנֵי יְהוָה רִיקָם, אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ, כְּבִרְבַּת יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

וְתִמְלֹךְ אִתָּהּ הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִתְהַרָה עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ, בְּהַר
 צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ, וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר מִקְדָּשְׁךָ, כְּפִתּוּב
 בְּדַבְרֵי קִדְשְׁךָ (תְּהִלִּים קמ"ז י'), יְמֹלֶךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן
 לְדָר וְדָר הַלְלוּיָהּ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדוֹד שְׁמַחְתִּי בְּאִמְרִים לִי בֵּית יְהוָה
 גִּלְדָּה: עֲמֻדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֶיךָ יְרוּשָׁלַם:
 יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחִבְרָה לָהּ יַחְדָּו: שָׁשׂם עָלוּ
 שְׁבָטִים שְׁבִטֵי יְהוָה עֵדוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְחֻדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: כִּי
 שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִּסְאוֹת לְמִשְׁפַּט כִּסְאוֹת לְבֵית דֹּוִיד: שְׁאַלֵנוּ
 שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלֵנוּ אַהֲבֶיךָ: יְהִי שְׁלוֹם בְּחִילֶךָ שְׁלוֹהָ
 בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: לְמַעַן אַחֵי וְרַעֵי אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ:

יש שמוסיפים בקשה זו לעילוי הנשמות:

רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, קַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְרַצוֹן קוֹל רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים
 הַנִּרְאִין עַל גְּבִי שְׁלֹשׁ חוֹמוֹת שֶׁל גֵּן עֵדֶן, הַמְצַפְצְפִים
 בְּקוֹלָם בַּצַּפְרִים בְּכָל בֶּקֶר וּבֶקֶר, וּמְשַׁבְּחִים וּמְפַאֲרִים אֶת שְׁמֶךָ
 מִלְּפָנֶיךָ, וּמַעֲתִירִים עָלֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּדַכְתִּיב (תהלים פ"ד ד')
 "גַּם צְפוּר מְצָאָה בֵּית". אָנָּה יְהוָה, עֲנֵה עֲתִירָתָם, וְתַחֲיֶינָה
 אֲזוּנֶיךָ קְשׁוּבוֹת אֲלֵיהֶם וְתַפְלָתָם שְׁעָה בְּרַחֲמִים. וְתַפְרֵשׁ עָלֵינוּ
 סֶכֶת שְׁלוֹמְךָ, וְתַקְנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ, וְתַרְחַמְנוּ וְתַחֲיֶינָנוּ
 חַיִּים אָרוּכִים טוֹבִים וּמְתַקְנִים, חַיִּים שֶׁל שְׁלוֹם, חַיִּים שֶׁל
 בְּרָכָה, חַיִּים שֶׁל טוֹבָה, חַיִּים שֶׁל פְּרֻנְסָה טוֹבָה, חַיִּים שֶׁל חַלּוּץ
 עֲצֻמוֹת, חַיִּים שֵׁשׁ בָּהֶם יֵרָאֵת חֲטָא, חַיִּים שְׂאִין בָּהֶם בּוֹשָׁה

ובלימה, חיים של עשר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת התורה
 ויראת שמים, חיים שתמלא כל משאלות לבנו לטובה
 לעבודתך וליראתך:

אל מלא רחמים, הגדל נא חסדך על נפשות רוחות ונשמות
 של הצדיקים, ויעלה ויבוא ויגיע ויראה וירצה וישמע
 ויפקד ויזכר וזכונם לפניך לטובה ולברכה, לחן לחסד
 ולרחמים ולשלום. וברחמיה הרבים תגדיל חסדך עליהם,
 ותמתיק גבורתך עליהם, ותפאר תפארתך עליהם, ותנעים
 נצחך עליהם, ותפרש הודך וחדרך עליהם, ותאיר ברית
 שלומך עליהם, ותגלה מלכותך עליהם. ותושיבם בסתר
 עליון ובצל שדי יתלוננו, ולקץ הימין תעמידם, ומנחל עדניך
 תשקם. ובצרור החיים תצרור נשמתם, ותשים כבוד מנוחתם.
 ותלזה אליהם השלום. ותפתח להם שערי אור שבעת הימים,
 שערי באר מים חיים, שערי גמילות חסדים טובים, שערי
 דרור, שערי היכלות עליונים, שערי ועד טוב, שערי זהר
 הרקיע, שערי חדרים מלאים כל הזן יקר ונעים, שערי טובה,
 שערי ירושלים העליונה, שערי כבוד ויקר, שערי לקח טוב,
 שערי מצח הרצון, שערי נעם העליון, שערי סודות האצילות,
 שערי עץ חיים, שערי פנים מאירות, שערי צרור החיים,
 שערי קרון פנים, שערי רצון, שערי שביל העליון, שערי
 תקוה טובה:

אָנָא יְהוָה, חוּס וְחַמּוּל וְרַחֵם בְּרַחֲמֶיךָ וְחַסְדֶיךָ עַל כָּל נַפְשוֹת
 וְרוּחוֹת וּנְשָמוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּפְטְרוּ מֵעוֹלָם הַזֶּה:
 בָּרַכְם טַהֲרֵם, רַחֲמֵי אֲדָקְתֶךָ, תָּמִיד גְּמִלֵם (יכוון ראשי תבות:
 בט"ר צת"ג). וְתִהְיֶה מִנוּחָתֶם כְּבוֹד, מִנוּחַת שְׁלוֹם הַשָּׁקֶט וּבִטְחָ.
 וְתִקְנִים בָּהֶם מִקְרָא שְׁפָתוֹב (ישעיה נ"ח י"א), וְנַחֲךָ יְהוָה תָּמִיד
 וְהַשְׁפִּיעַ בְּעַצְמוֹת נַפְשֶׁךָ, וְעִצְמוֹתֶיךָ יַחְלִיץ, וְהִייתָ כְּגוֹן רוּחַ
 וּכְמוֹצָא מִיָּם אֲשֶׁר לֹא יִכְזָבוּ מִיָּמִיו:

אָבִינוּ אֵב הַרַחֲמָן, עֲשֵׂה לָמַעַן תּוֹרַתְךָ הַקְּדוֹשָׁה, וְלָמַעַן
 שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהּ וְהַרְמוּזִים בָּהּ.
 וְלָמַעַן זְכוּת אַבְרָהָם וַיִּצְחָק וַיַּעֲקֹב וּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן וַיּוֹסֵף וְדָוִד.
 וְתַחוּס וְתַחַמַּל וְתַרַחֵם בְּרַב רַחֲמֶיךָ וְחַסְדֶיךָ עַל כָּל הַנַּפְשׁוֹת
 וְרוּחוֹת וּנְשָמוֹת שֶׁלֹּא עֲצָרוּ כַח לְבוֹא אֶל מִנוּחָתֶם. וְעַל כָּל
 נַפְשׁוֹת וְרוּחוֹת וּנְשָמוֹת הַמְּגַלְגְּלוֹת בְּדוּמָם, וְעוֹמָת, וּבְבַעַל
 חֵי בִלְתֵי מַדְבָּר, וּבַעַל חֵי מַדְבָּר. וְאַתָּה הָאֵל הַנוֹצֵר חֶסֶד
 לְאֵלִפִּים, בְּטוֹבָךָ הַגָּדוֹל תִּשְׁפִּיעַ שְׁפַע רַב לָהֶם לְאוֹר בְּאוֹר
 חַיִּים. וְתִתֵּן לָהֶם כַּח וְעֶזֶר וְאַמִּץ, שִׁיתְּבַרְרוּ וַיִּתְקַנוּ בְּרָאוּי.
 וּבְאוֹר פְּנֵיךָ תִשְׁלִים בְּרוּרָם וְתִקְוָנָם בְּמַהֲרָה. וְתִצְלִים מִכָּל
 עַר וְאוֹיֵב וּמִקְטָרֵג, וַיַּעֲמִדוּ מְלִיצֵי יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיץ טוֹב
 עֲלֵיהֶם. וְתַעֲשֶׂה עִמָּהֶם חֶסֶד, כִּי כֹן דִּרְכֶךָ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד חֲנֻם
 בְּכָל דּוֹר וְדוֹר:

אָנא בַּכַּח. גְּדוּלַת יְמִינֶךָ. תִּתִּיר עֲרוּרָה: (אב"ג ית"ץ)
קִבַּל רַנַּת. עֲמֹד, שִׁגְבָנוּ. טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: (קר"ע שט"ן)
נָא גְבוּר. דּוֹרְשֵׁי יַחֲדָךְ. כְּבַבַּת שְׁמֵרִם: (נג"ד יב"ש)
בְּרַכְּם טַהֲרִם. רַחֲמֵי עֲדַקְתֶּךָ. תְּמִיד גְּמֹלִם: (בט"ר עת"ג)
חֲסִין קְדוּשָׁה. בְּרוּב טוֹבָךְ. נַחַל עֲדַתְךָ: (חק"ב טנ"ע)
יַחֲד גָּאֵח. לְעֲמֹד פְּנֵה. זֹכְרֵי קִדְשֶׁתְךָ: (יג"ל פז"ק)
שׁוֹעֲתֵנוּ קִבַּל. וְשָׁמַע עֲעַקְתֵּנוּ. יוֹדַע תְּעִלּוּמוֹת: (שק"ו צי"ת)
(בלחש) בְּרוּךְ, שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, לְעוֹלָם וָעֶד: (בשכמל"ו)

אָנא בַּחֲסָדִים גְּדוּלִים יֵאִיר תַּפְאֶרֶת עֲדִיק: (אב"ג ית"ץ)
קוֹיֵנוּ רְצוֹן עֲלִיּוֹן שֶׁל טְעֵמִים נִקְדוּת: (קר"ע שט"ן)
נִקְנָה גְּדֻלַּת דּוֹדִים יִשְׁלַם כְּתָר שְׁלָחִם: (נג"ד יב"ש)
בְּאוֹר טַפַּת רַחֵם עֲדִיק תְּמִים גְּדֻלָּנוּ: (בט"ר עת"ג)
חֲלִינּוּ קוֹיֵנוּ בְּרַבַּת טוֹב נַעַם עֲלִיּוֹן: (חק"ב טנ"ע)
יִתְמַתְקוּ גְבוּרוֹת, לְעוֹרֵר פְּעֻלַּת זֶוּג קְדוּשָׁה: (יג"ל פז"ק)
שְׁבִיל קִדְשׁ וַיִּסּוֹד עֲדִיק יִהְיוּ תְּמִימִים: (שק"ו צי"ת)
(בלחש) בְּרוּךְ, שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, לְעוֹלָם וָעֶד: (בשכמל"ו)

רַבִּי חֲנַנְיָהּ בֶּן עֲקֻשָּׁיָא אוֹמֵר, רְצַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזִכּוֹת
 אֶת יִשְׂרָאֵל. לְפִיכֹף הַרְבֵּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר,
 יְהוָה חֲפֵץ לְמַעַן עֲדֹקוּ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר:

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא (אמון): בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא בְּרַעוּתֵיהּ.
 וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתֵיהּ. וַיַּצְמַח פְּרֻקְנֵיהּ. וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ (אמון):
 בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב וְאִמְרוּ
 אָמֵן (אמון): יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא יִתְבָּרַךְ.
 וַיִּשְׁתַּבַּח. וַיִּתְפָּאֵר. וַיִּתְרוֹמֵם. וַיִּתְנַשֵּׂא. וַיִּתְהַדָּר. וַיִּתְעַלֶּה. וַיִּתְהַלָּל
 שְׁמֵיהּ דְקָדְשָׁא בְרִיךְ הוּא (אמון): לְעֵילָא מִן כָּל בְּרַבְתָּא. שִׁירְתָּא.
 תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחְמְתָּא. דְאִמְרוּן בְּעֵלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן (אמון):

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן.
 דְעֵסְקוּן בְּאוֹרֵיתָא קְדֻשְׁתָּא. דִּי בְּאַתְרָא הָדִין וְדִי בְּכָל אֶתְרֵי וְאַתְרֵי.
 יְהֵא לְנָא וְלַהוֹן וְלַכוֹן חֲנָא וְחֲסֵדָא וְרַחֲמֵי. מִן קֳדָם מְאִרֵי שְׁמֵיָא
 וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן (אמון): יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵיָא. חַיִּים וְשִׁבְעַ
 וַיִּשׁוּעָה וְנַחֲמָה וְשִׁיזְבָּא וְרַפּוּזָּא וְגֵאֲלָה וְסִלְיָחָה וּכְפָרָה וְרִיחָה וְהַעֲלָה.
 לָנוּ וְלְכָל עַמּוּי יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן (אמון):

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמֵי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ. וְעַל כָּל עַמּוּי
 יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן (אמון):

לאחר סדר הברכה יפריש לצדקה כפי נדבת לבו, ולכל הפחות ייתן ארבע
 פרוטות לעילוי נפש רוח ונשמה של אביו ואמו, ואם הם בחיים יאמר לעילוי
 נפש רוח ונשמה של מתי ישראל [בא"ח באורח חיים דף ז' אות ו'].